

08 Utdanning:
Redd Barna og
Unicef i klinsj

12 Bistand:
Mer enn noen
gang i 2015

26 Helse:
Blir vi endelig
kvitt polio?

Tema:
Urbanisering
Side 20

BISTANDSAKTUELT

NR 3 – APRIL 2016 www.bistandsaktuelt.no

FAGBLAD OM BISTAND OG UTVIKLING

Afrikas tap: 50 mrd. dollar hvert år

Afrika snytes hvert år for mer enn 50 milliarder dollar i skatter og avgifter. Skurkene i historien er flernasjonale selskaper. De største beløpene unndras skatt gjennom bevisst feilprising av varer og tjenester. **Side 4**

Illustrasjon: Pål Dybwik

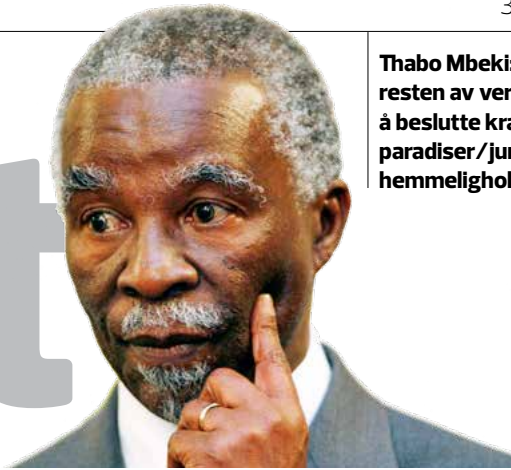
B-POSTABONNEMENT

En nødhjelpers
dagbok
Side 16

2 **Aktuelt**

Aktuelt

Thabo Mbeki: – Afrikanske regjeringer og resten av verden kan ikke lenger unngå å beslutte kraftfulle tiltak mot skatteparadiser/jurisdiksjoner med finansielt hemmelighold. **Les mer s 4.**

Et vanskelig farvann

Leder

STATENS INVESTERINGSFOND FOR næringsvirksomhet i utlandet (Norfund) gjør bistandsinvesteringer verdt 3,8 milliarder kroner i utviklingsland via åtte såkalte skatteparadiser. Det er omstridt, og kritiseres av blant andre av den tidligere korrupsjonsjegeren Eva Joly.

«Vi bruker ikke (...) skadelige skatteparadiser og deres skjulte strukturer», sier Fondets administrerende direktør. Budskapet er gjentatt i Dagens Næringsliv. Norfunds talsmenn unngår ordet «skatteparadis» og snakker om «oversjøiske finanssentra» eller «tredjeland».

Norfund beveger seg i et vanskelig farvann når man prøver å skille mellom «skadelige» og «ikke-skadelige» jurisdiksjoner. Fondet har brukt De britiske jomfruøyene, Luxembourg, Delaware, Cayman Islands, Mauritius, Panama og Bahamas. Samtlige har kommet i negativt søkelys enten i Panama Papers-sakene, i kapitalfluktgranskningen til Den afrikanske unionen, eller i andre avsløringer.

Med press fra blant annet OECD har slike jurisdiksjoner blitt tvunget til å bli mer åpne, men de har fortsatt klare begrensninger i sin åpenhet.

Norfunds bruk av «oversjøiske jurisdiksjoner» eller «skatteparadiser» er ikke i hovedsak et norsk problem. Det er et problem for landene der virksomheten drives.

For å ta et tenkt eksempel: Norfund eier en minoritetsandel i et selskap som driver virksomhet i Tanzania, for eksempel i jordbruk. Selskapet er registrert på Mauritius, akkurat som de øvrige eierne av selskapet. Tanzanias skattemyndigheter vil da ikke ha automatisk innsyn i selskapene i Mauritius, verken driftsselskapet eller dets eiere.

Vi har ingen mistanke om at Norfund misbruker skatteparadiser, men det hadde økt troverdigheten for denne viktige delen av bistanden om offentligheten og land i Sør fikk tilgang til flere detaljer om investeringene til de enkelte selskapene og fond, om pengestrømmer, om hva det ble betalt av skatt på landnivå og i finanssentrene.

BISTANDSAKTUELT

Etablert 1998.

Ansvarlig redaktør: **Gunnar Zachrisen**

Bistandsaktuelt utgis i henhold til Fagpressens redaktørplakat og Lov om redaksjonell fridom i media. Eventuelle klager på artikler i avisen rettes direkte til bladets redaktør – gz@norad.no.

Organisasjonene vil ha risiko-delning:

Ble plyndret, måtte selv refundere tapet

Et nødhjelpslager i Jemen bombes og plyndres. Væpnede bander rundstjeler et kontor i Sør-Sudan. Ikke nok med at hjelpeorganisasjonene må takle slike hendelser midt under et nødhjelpsarbeid, givne deres skal også ha refusjon for det økonomiske tapet. **Av Jan Speed**

Satlige givere som Norge, EU og USA ivrer for at hjelpeorganisasjoner skal ta på seg oppdrag i verdens konfliktområder. Samtidig opererer de med strenge refusjonskrav i sine kontrakter med organisasjonene.

Det er ganske urimelig at det er de som utfører jobben som skal bære hele den økonomiske risikoen, mener hjelpeorganisasjonene. Og nå åpner norsk UD for å diskutere en større grad av risikodeling.

Nylig eksploderte en bombe ved porten til Flyktningshjelpens lager i Jemen. Det var den Saudi-Arabia-ledede alliansen (som USA støtter) som sto bak. Lokalbefolkningen benyttet anledningen og plyndret nødhjelpslageret.

– Giverne konkluderte at dette var «bistand på avveier», og vi måtte refundere dem for varene som var gått tapt, forteller Gabriella Waaijman, regiondirektør for Flyktningshjelpen på Afrikas horn.

Eksempelet er langt fra enestående. Da væpnede grupper erobret byen Leer i Sør-Sudan som et ledd i den pågående borgerkrigen, mistet Flyktningshjelpen alle sine eiendeler. Samtidig måtte de selv ta regningen, og refundere giverne som hadde støttet prosjektet.

– Det er klart dette er en belastning for landbudsjettene våre. Det spiser av våre pengereserver, sier Waaijman.

– Bør dele ansvaret

Hun understreker at både organisasjonen og giverne er opptatt av det samme – at bistand ikke skal komme på avveier. Det hun ikke liker er at det er hjelperne på bakken som nå alene tar den økonomiske risikoen ved å arbeide i konfliktsoner.

– Jeg mener det er viktig med delt risikoansvar. Ansvarsdelingen må bygge på en kollektiv analyse av risiko og en felles forståelse av hvordan risikoreduserende tiltak skal finansieres og gjennomføres. Men selv med sikkerhetstiltak kan man ikke helt fjerne risikoen, sier Waaijman.

Tilsvarende dilemmaer har også Flyktningshjelpen i Syria.

I det nordlige Syria drev Flyktningshjelpen flere leirer for internt fordrevne som ikke fikk krysse grensen til Tyrkia. Området var kontrollert av den vestlig-støttede Frie syriske armé. Men plutselig satte Islamsk Stat (IS) inn en offensiv. De sikret

« Vi opplever at det er en trend at giverne skyver all risiko både for korrupsjon og sikkerhet over på hjelpeorganisasjonene, helt ned på lokalt nivå. »

Kathrine Raadim, enhetsleder utland i Norsk Folkehjelp.

■ ARBEIDSLEDIGHET

70

millioner av dagens arbeidsledige ville ha hatt en jobb hvis den økonomiske veksten hadde vært på samme nivå som før finanskrisen, anslår FNs internasjonale arbeidsorganisasjon (ILO).

« Vi kan ikke straffe fattige land som ikke er i krig eller konflikt, eller som gjenoppbygges etter en konflikt. Land som gjør jobben, bør garanteres fortsatt utviklingsstøtte. »

Magdy Martinez-Solimán, assisterende generalsekretær i FN.

seg kontroll over en leir for internt fordrevne, der bistandsgiver hadde betalt for mye utstyr.

– Giverne var ikke fornøyde. Men hva kan vi gjøre? I noen konfliktsoner aner du ikke hva som skjer neste dag. Det er avgjørende at vi er der og hjelper, men jeg mener vi bør få en enighet med giverne om at vi deler på risikoen, ettersom vi har et felles mål om å hjelpe syrerne, sier Carsten Hansen, regiondirektør for Midtøsten i Flyktningshjelpen.

– Skyver fra seg risiko

Norsk Folkehjelp har merket konflikten og den økte kriminaliteten i Sør-Sudan, blant annet gjennom innbrudd og plyndring av lagerbygninger. Organisasjonen har foreløpig ikke diskutert spørsmålet om risikodeling med giverne.

– Vi opplever at det er en trend at giverne skyver all risiko både for korrupsjon og sikkerhet over på hjelpeorganisasjonene, helt ned på lokalt nivå. Det er bekymringsfullt, sier Ka-

thrine Raadim, enhetsleder utland i Norsk Folkehjelp.

Leger uten grenser har flere ganger opplevd at helseprosjekter de har drevet i konfliktområder er blitt plyndret av væpnede grupper eller rammet av krigshandlinger.

– Heldigvis er 90 prosent av vår virksomhet finansiert med private midler. Det gjør oss i stand til å operere slik vi gjør. Erstatningsreglene til statlige givere gjør det vanskelig å være effektiv i konfliktområder dersom det er de som betaler, sier kommunikasjonssjef Nils Mørk i Leger uten grenser.

– Må betale dobbelt

Han mener at statlige givers krav er dårlig tilpasset virkeligheten i mange av verdens konfliktområder.

– Dette har med det utvidede statlige korrupsjonsbegrepet å gjøre. Det setter likhetstegn mellom tyveri, slik man kan oppleve i Oslo, og det væpnede grupper foretar seg i Sør-Sudan, sier Mørk. ■

Det medisinske lageret til Leger uten grenser i byen Leer i Sør-Sudan ble plyndret. Virksomheten var drevet med private midler, slik at organisasjonen ikke måtte betale erstatning til offentlige givere. Flyktningshjelpen ble også rammet av angrepet på byen, og måtte betale erstatning til giverne.

Leger uten grenser / AFP / NTB Scanpix

UD: – Naturlig med dialog om dette

NORSKE ORGANISASJONER SOM blant annet Flyktningshjelpen og Norsk Folkehjelp får hvert år store summer av Utenriksdepartementet for å jobbe i urolige områder som blant annet Sør-Sudan, Irak og Afghanistan. Land som ofte er høyt politisk prioritert fra norsk side. Statssekretær Tore Hattrem i UD åpner for å diskutere en større deling av risikoen og kostnadene ved å jobbe i slike land.

– En viktig del av dialogen med våre partnere før det gis støtte

til prosjekter er spørsmål knyttet til risiko og eventuelle tiltak som bidrar til å redusere risiko mest mulig. Dersom det oppstår tap på grunn av krigshandlinger og konflikter, vil det være naturlig at det blir en dialog om hvordan en slik situasjon skal håndteres, sier Hattrem.

UD Statssekretær, Tore Hattrem.
Foto: UD

4 **Aktuelt**

Store selskaper tapper Afrika for inntekter

Trodde du at bistand gjorde Afrika til en netto mot-taker av penger fra resten av verden? Nei da, Afrika er egentlig en netto bidragsyter til resten av verden. Årsaken er omfattende illegale kapitalstrømmer.

Av **Gunnar Zachrisen**

Store flernasjonale selskaper er skurken i historien, godt hjulpet av advokatfirmaer, regnskapsførere og revisorer.

«Vårt kontinent taper årlig mer enn 50 milliarder dollar gjennom ulovlige utgående kapitalstrømmer», anslø høynivåpanelet som var nedsatt av Den afrikanske unionen og FN for å studere temaet. Rapporten ble lansert i 2015.

Panelet, som ble ledet av Sør-Afrikas tidligere president Thabo Mbeki, fastslo at de ulovlige kapitalstrømmene er et hovedproblem for finansier-

ingen av utvikling og bekjempelse av fattigdom. Over en 30-årsperiode har Afrika tapt utrolige summer – mellom 1200 og 1400 milliarder dollar – som følge av kapitalflukten.

Kapitalstrømmene – ut av Afrika – stammer fra tre typer aktivitet, ifølge rapporten:

- kommersiell aktivitet
- kriminell aktivitet
- korrupsjon

Største bidrag

Private selskapers kommersielle aktivitet gir det klart største bidraget til de ulovlige kapitalstrømmene, anslår de faglige ekspertene bak panelets rapport. Misbruk av interprising ved kjøp og salg av varer og tjenester er et hovedproblem. Målet er å gjemme formuer, unndra seg beskatning, eller unngå nasjonale tollregler og avgifter.

«Dette bør forstås innenfor en kontekst der store selskaper har ressursene til å skaffe seg den til enhver tid beste tilgjengelige ekspertisen innen jus, regnskapsføring, bank og finans og på andre områder.», skriver panelet – ett år før «Panama Papers»-skandalen ble kjent.

«29 prosent av de tapte verdiene fra nigeriansk oljeeksport havner i USA, 23 prosent i Spania, 9 prosent i henholdsvis Frankrike og Japan og 8 prosent i Tyskland.»

Korrupsjon får ofte stor oppmerksomhet, som her i Pretoria i Sør-Afrika. Flernasjonale selskapers triksing og fiksing via egne datterselskaper er likevel mye viktigere i å tappe afrikanske land for inntekter, mener Høynivåpanelet.

Foto: Gianluca Guercia / AFP / NTB Scanpix

Norsk deltakelse

■ Rapporten *Illicit Financial Flows* kom i 2015 og er utarbeidet av et høynivåpanel på oppdrag fra Den afrikanske unionen og FNs økonomiske kommisjon for Afrika (ECA).

■ I Panelet satt det ti internasjonale toppfolk, hvorav sju afrikanske, innen utviklingsspørsmål, politikk, økonomi, næringsliv, sivilsamfunn og forskning. Norge var eneste vestlige land representert på myndighetsnivå.

■ Norges representant var sosialøkonomen Henrik Harboe, dengang leder av utviklingspolitisk avdeling i Utenriksdepartementet, som i 2013 avløste statssekretær Arvinn Gadgil (som i sin tur hadde erstattet statssekretær Ingrid Fiskaa).

■ Også i Panelets fagkomité var Norge representert, med seniorrådgiver i UD Harald Tollan.

6 Aktuelt

Mange internasjonale selskaper har en komplisert selskapsstruktur der ulike deler av konsernet kan være lokalisert i ulike land, herunder såkalte skatteparadiser. Bevisst feilaktig internprising innebærer at en del av konsernet fakturerer en annen selskapsdel med en falsk pris, feil kvalitet eller feil kvantum.

Underpriser eksport

Både overprising av import og underprising av eksport er vanlige grep, ifølge panelets rapport.

«Overprising av import er blitt benyttet av en rekke importører i mange år, noe som er årsaken til at afrikanske land har introdusert inspeksjoner forut for forsendelser (...)», heter det i rapporten. Underprising av eksport er på sin side vanlig ved handel med naturressurser.

Som eksempel på oljeselskapers bevisste feilrapportering av kvantum viser panelet til en rapport fra Chatham House om oljeeksport fra Nigeria. Denne rapporten viser til at Nigeria taper verdier tilsvarende om lag 100 000 fat olje per dag på grunn av dette.

Panelets egne faglige eksperter anslår at 29 prosent av de tapte verdiene fra nigeriansk oljeeksport havner i USA, 23 prosent i Spania, 9 prosent i henholdsvis Frankrike og Japan og 8 prosent i Tyskland.

Feilregistrerer volum

Mosambik på sin side eksporterte 260 385 kubikkmeter tømmer i 2012, ifølge egen offisiell statistikk. Statistikk fra Kina alene viste imidlertid at landet hadde importert 450 000 kubikkmeter av samme vare fra Mosambik.

Feil internprising av varer er fortsatt det største problemet, men et økende problem er feil internprising av tjenester. I slike tilfeller tar selskaper opp lån internt i konsernet eller de betaler for ulike typer intellektuell eiendomsrett (patentrettigheter) eller administrasjonskostnader til andre innen deler av selskapsstrukturen.

Sørafrikanske myndigheter av-

slørte et tilfelle der et flernasjonalt selskap hadde sluppet unna 2 milliarder dollar i skatt gjennom å hevde at en stor del av virksomheten foregikk i Storbritannia og Sveits. Disse to landene hadde på denne tiden en lavere beskatning av denne typen virksomhet, og selskapet registrerte seg derfor i de to landene.

Selskapet sørget deretter for at transaksjonene mellom selskapet i Sør-Afrika og dets sørafrikanske kunder gikk via Sveits og Storbritannia. På de to kontorene fantes det imidlertid kun en håndfull ansatte på lavere nivå med svært begrensede ansvarsområder.

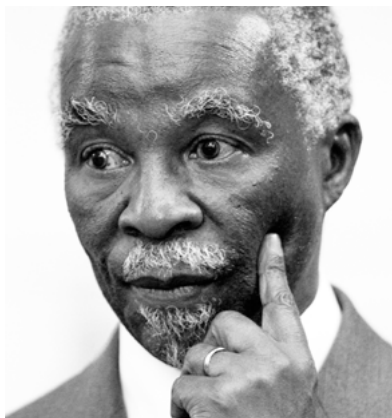
Nest største årsak

Nest største årsak til illegale kapitalstrømmer er organisert kriminalitet. Smugling eller handel med mennesker, narkotika og våpen er blant de største kildene. I tillegg kommer underslag eller svindel, eksempelvis i form av uautoriserte og usikrede lån, hvitvasking av penger, børsmannipulasjon og falskneri.

Rapporten påpeker at Afrika fortsatt har store mangler når det gjelder å demme opp for hvitvasking av penger som stammer fra kriminell aktivitet.

Korrupsjon er den tredje viktigste kilden til illegal kapitalflykt, mener panelet. Rapporten viser til ulike typer forskning som angir størrelsen på de ulike kategoriene – og antyder at internprising er et klart større problem enn korrupsjon. Mens bevisst manipulasjon og skatteunngåelse gjennom internprising sjelden blir avslørt, skjer det oftere med korrupsjon. Avsløringer av korrupsjon får også store oppslag i mediene og fester seg i folks bevissthet.

Forskere tilknyttet den anerkjente organisasjonen Global Financial Integrity mener å kunne fastslå at de illegale pengestrømmene ut av utviklingsland har vært jevnt økende over flere år. I tråd med avsløringene rundt Panamapapirene peker de på miljøer i Kina og Russland som hovedansvarlige for slike illegale transaksjoner. ■

Thabo Mbeki.

Mbeki: – Kraftfulle tiltak må til

«Informasjonen som har framkommet gjennom Panama Papers så langt bekrefter veldig tydelig funnene i Høynevåpanelets rapport. Blant annet bekrefter de tydelig eksistensen av et nettverk av offshore-kontoer og kompliserte investeringsinstrumenter som fremmer nullskatt og skatteunndragelser. Fram til nå har man tatt altfor lett på advarslene mot slike instrumenter. Omfanget av ulovlige metoder og det store antallet globale aktører (...) er sjokkerende. Afrikanske regjeringer og resten av verden kan ikke lenger unngå å beslutte kraftfulle tiltak mot skatteparadiser/jurisdiksjoner med finansielt hemmelighold.»

Thabo Mbeki, tidligere president i Sør-Afrika og leder av Høynevåpanelet, uttalelse på nettsidene til FNs økonomiske kommisjon for Afrika, april 2016.

Erik Solheim.

Solheim: – Bare mer åpenhet kan hindre dette

– Alt tyder på at det går mer penger ut av Afrika i ulovlig kapitalflykt hvert eneste år enn det som kommer inn. Det er bare mer åpenhet som kan hindre dette, sier lederen i OECDs utviklingskomité Erik Solheim til Bistandsaktuelt.

Han mener det er helt uakseptabelt at en så stor del av verdensøkonomien er skjult.

– Dersom vi hadde klart å stoppe dette og samtidig holde bistanden på et høyt nivå, kunne vi gått med sjumilsstøvler for å avskaffe ekstrem fattigdom. For Panama-avsløringene tydeliggjør at pengene finnes der, sier Solheim.

Den tidligere utviklingsminister mener at tiden nå er inne for at politikere må handle.

– Panama-lekkasjene har gitt oss historiene om hvordan en del av verdens rikeste triks og mikser med enorme summer. Vi har deres navn og nummer. Om vi ikke klarer å handle på basis av denne konkrete nye kunnskapen, er det vanskelig å skjønne når vi skulle klare det, sier han.

Selskapet Glencore er et av verdens største gruveselskaper. Tidligere har fem internasjonale organisasjoner klaget selskapet inn til OECD, fordi de hevder Glencore står bak omfattende skatteunndragelser. For gruvearbeiderne i Glencores kobolt-gruve i Katanga i DR Kongo, er lønningene lave, men den internasjonale etterspørselen etter kobolt, gir Glencore gode inntekter.

Foto: Kenny Katombe / AFP / NTB Scanpix

Afrikas kapitalstrømmer

Afrika taper mer gjennom illegale kapitalstrømmer enn hva kontinentet får i bistand og utenlandske direkteinvesteringer.

INNGÅENDE

UTGÅENDE

Bistand fra rike land:
\$29,5 mrd.

Feilprising ved handel av varer og tjenester:
\$38,4 mrd.

Henrik Harboe.

UD: – For svake kontrollsystemer

– Et av problemene er at en god del av dette er helt lovlig i juridisk forstand. Dessuten er kontrollsystemene rett og slett for dårlige til å kunne avdekke ulovlighetene, sier avdelingsdirektør i Utenriksdepartementet Henrik Harboe.

Han mener Mbeki-panelet har hatt stor betydning for å sette ulovlige kapitalstrømmer på dagsorden, blant annet i OECD.

– Globalt Forum i OECD har laget standarder for godkjennelse av finanssentra. Hvis store internasjonale banker og pensjonsfond slutter seg til, er det åpenbart at det vil ha en betydning.

Harboe sier han har tro på at ulike nye tiltak vil virke positivt, som land-for-land-rapportering av skatt og inntekter, eierskapsregistre og avtaler om informasjonsutveksling mellom land. Samtidig er motkreftene sterke.

– Det er åpenbart at noen har fordeler av at dagens system består. Det har avsløringene rundt advokatfirmaet i Panama vist.

Sigrid Klæboe Jacobsen.

Tax Justice Network: – Enormt problem

– Problemet er enormt. Det skjer en storstilt omfordeling – fra fattige land til selskaper i rike land, sier daglig leder i Tax Justice Network, Sigrid Klæboe Jacobsen.

Hun viser til at finansieringen av statens tjenester har en annen basis i utviklingsland enn i rike land.

I utviklingsland kommer en relativt større del av skatteinntektene fra beskatning av næringslivet. Det at et land taper store skatteinntekter gjør jo at det blir mindre igjen til å finansiere skoler og helsetilbud. Det blir også mindre midler til statens administrative apparat, herunder oppbyggingen av en fungerende rettsstat, sier Jakobsen.

Hun viser til at finansieringssvikten også får følger for folks tillit til systemet: Tilliten mellom velgerne og staten undergraves når kvaliteten på tjenestetilbudet svekkes.

Økt skatt kunne gitt kjempesbidrag mot barnedød

Ulovlig kapitalflukt omdannet til skatteinntekter kunne gitt et kjempeløft for utvikling, for eksempel brukt mot barnedød. I de mest utsatte landene i Afrika utgjør kapitalflukten mer enn 10–20 prosent av verdiskapningen.

For hver hundredollarseddel Republikken Kongo tjener forsvinner 25 dollar i kapitalflukt, i hovedsak til rike land, anslår høynivåpanelet og FN. Avhengighet av eksportinntekter fra naturressurser kombinert med svak nasjonal styring preger mange av landene som er mest skadelidende.

Listen over de mest utsatte landene, ifølge høynivåpanelet Republikken Kongo 25

Tsjad 20

Lesotho 15

Gambia 14

Nigeria 12

Mauretania 12

Gabon 11

Swaziland 11

Malawi 10

Botswana 10

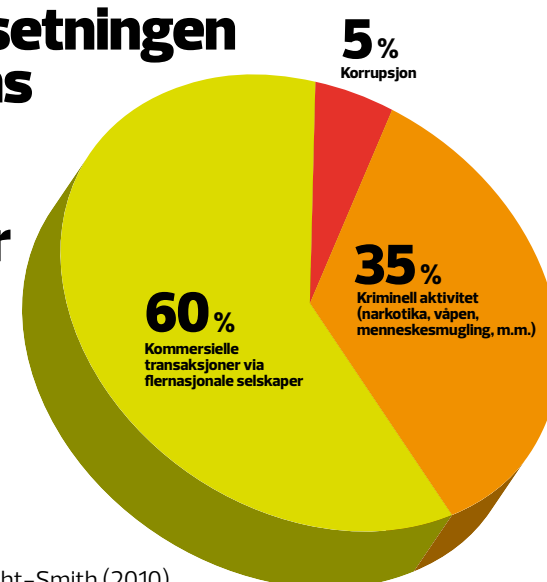
(Prosent av brutto nasjonalprodukt.)

I 2015 døde om lag 6 millioner barn i verden før de fylte fem år. Veldig mange av disse dødsfallene kunne vært unngått dersom barna hadde fått riktig behandling.

Høynivåpanelets eksperter gjorde anslag på hvordan verdien av de tapte pengene kunne ha bidratt for å redusere barnedødelighet – med et mål om to tredels reduksjon.

I Angola vil man, med nåværende innsats, først nå målet i 2041. Kunne man brukt kapitalflukt-penger til dette formålet, fra og med år 2000, hadde resultatet vært nådd allerede neste år, i 2017, anslår ekspertene. Tilsvarende ville det i Republikken Kongo ha tatt 10 år i stedet for 120 år, i Tsjad 12 år i stedet for 104 år og i Afrikas mest folkerike land, Nigeria, 10 år i stedet for 23 år.

Sammensetningen av verdens illegale kapital- strømmer

Kilde: Kar and Cartwright-Smith (2010)

Vil gjøre det enklere å få penger tilbake

I mars i år inngikk Nigeria en avtale med Sveits om å få tilbake 2,5 milliarder kroner som familien til landets tidligere leder, general Sani Abacha, hadde plassert i banker i landet.

Avtalen er en del av et omfattende arbeid med å hente inn penger som Abacha skal ha stjålet og syltet ned i banker i vestlige land som USA, Storbritannia, Liechtenstein og Sveits.

Høynivåpanelet ledet av Thabo Mbeki peker i sin rapport på flere lyspunkter i arbeidet med å innkreve store pengesummer som har strømmet ut av afrikanske land på ulovlig vis. Blant annet har USAs justisdepartement satt i gang et eget Kleptocracy Recovery Asset Initiative som har oppsporet og frosset store pengesummer som stammer fra samme Abacha.

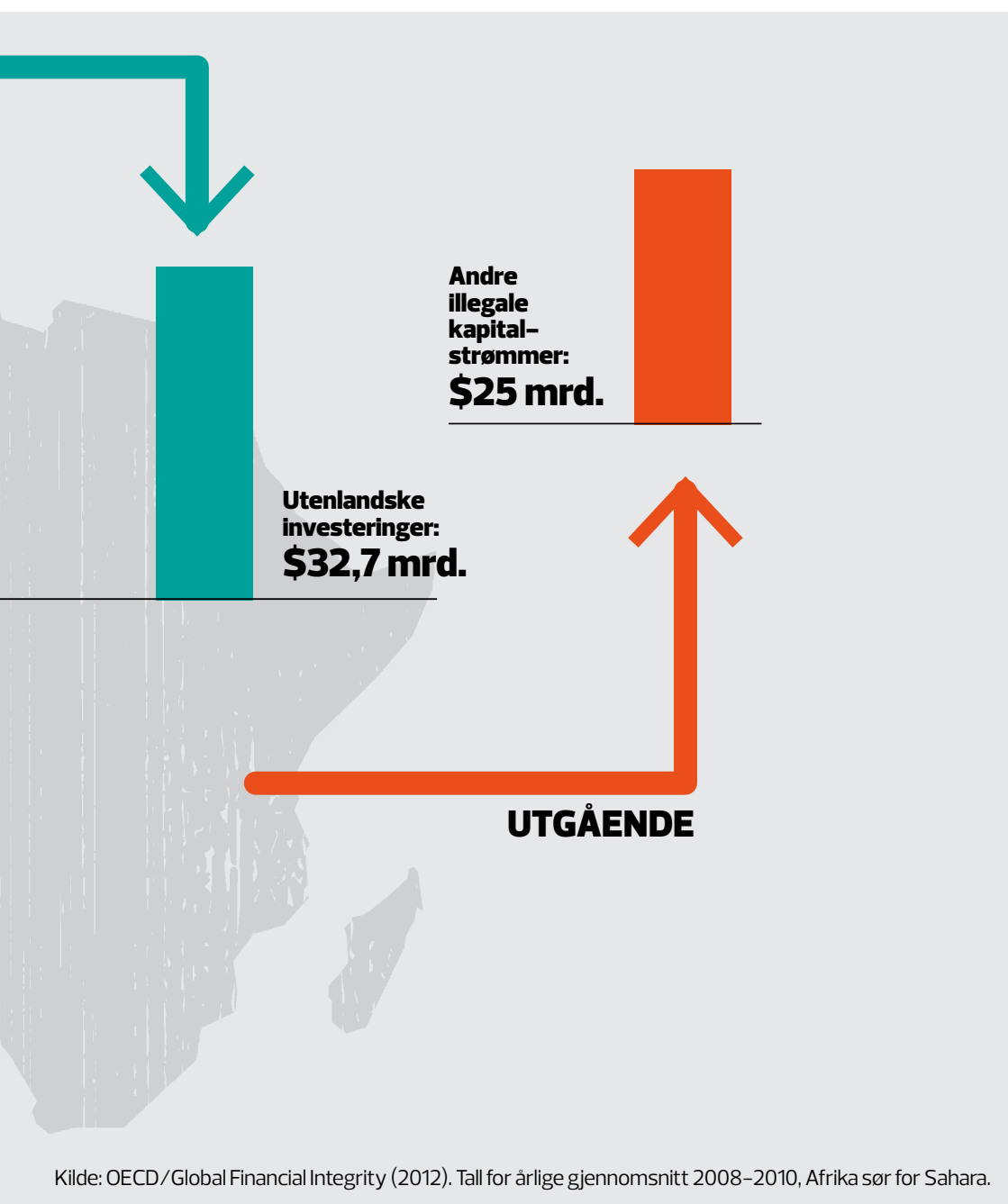
Samtidig vil høynivåpanelet gjøre

det enklere for myndigheter i afrikanske land å få pengene sine tilbake.

Panelet mener at det fortsatt legges kjelker i veien for dette arbeidet, og at afrikanske land hindres av manglende åpenhet i vestlige banker. Spesielt urettferdig er det at penger som er frosset i påvente av endelige rettsavgjørelser blir stående i de samme bankene som tok imot dem i første omgang.

«Vi mener at verdier som er frosset ikke skal stå i banker som har vært delaktig i å ta imot dem,» skriver panelet.

Rapporten tar til orde for at disse pengene i stedet må overføres til Den afrikanske utviklingsbanken.

Kilde: OECD/Global Financial Integrity (2012). Tall for årlige gjennomsnitt 2008–2010, Afrika sør for Sahara.

8 Aktuelt

■ MEDIA

Pressefriheten i verden truet

Verden kan være på vei mot en ny propagandatidsalder, advarer Reportere uten grenser (RSF). Organisasjonens rangering viser kraftig forverring i pressefrihetens kår. Spesielt Latin-Amerika faller på årets pressefrihetsindeks.

■ BARNEHELSE

3

millioner barneliv reddes hvert eneste år fordi barna vaksineres mot sykdommer som kan være potensielt dødelige, melder UNICEF.

■ MENNESKERETTIGHETER

Kvinneår i Afrika

Den afrikanske union (AU) har bestemt at 2016 skal være det «afrikanske året for menneskerettigheter med et særlig fokus på kvinners rettigheter».

Unicef slår tilbake mot Redd Barna

Redd Barna advarer mot å bruke bistandskroner på et tungrodd FN-system. Det får Unicef-sjef Bernt Apeland til å reagere: – De frivillige organisasjonene er viktige på kort sikt. Unicef er viktigst i lengden, for å bygge varige utdanningssystemer. **Av Espen Røst**

Nora Ingdal advarer norske myndigheter mot å kanalisere midler til utdanning i sårbare stater gjennom «de tungroddede FN-systemene».

Ingdal, som er Redd Barnas utdanningsjef, påpeker overfor Bistandsaktuelt at FN er et lite effektivt system for å nå de barna som fortsatt ikke får et skoletilbud i verden i dag. Hun advarer samtidig utenriksdepartementet mot å ha for høye forventninger til hva norsk bistand kan tilføre kampen mot terrorisme.

– Utenriksministeren har signalisert at han ønsker å spisse bistanden til å forebygge terrorisme, krig og flyktningstrømmer - og at utdanning vil være et av verktøyene for dette. Men utdanning er en rettighet, ikke et instrument for å bekjempe ondt som terrorisme, sier Ingdal.

– FN er den beste kanalen

Generalsekretær i Unicef Norge, Bernt Apeland, reagerer på Ingdals uttalelser og peker på at om pengene og bistanden faktisk når frem til de barna som trenger det, er det viktigste. Han mener FN-systemet har bedre forutsetninger til å få til det i et langsiktig perspektiv.

– NGOene (Non Governmental Organization. red.anm.) kan gjøre en viktig jobb i et litt mer kortsiktig perspektiv, mens Unicef er den viktigste

aktøren for å få på plass varige utdanningssystemer, først og fremst fordi FN-organisasjonene er regjeringenes eget verktøy. Det gir en helt annen tilgang til og tillit hos myndighetene når endringer skal gjennomføres.

Både Ingdal og Apeland mener utdanning i kriser er en riktig og viktig prioritering, men de er uenige i hvordan en slik bistand skal innrettes.

– FN-systemet besitter i kraft av sin størrelse, en kapasitet og kompetanse som NGOene ikke har i samme grad, sier Apeland.

Generalsekretæren i Unicef Norge har akkurat kommet hjem fra Syria. Der besøkte han blant annet de sønderskutte byene Aleppo og Homs. Han forteller at han møtte barn som ikke har hatt et skoletilbud de siste fem årene - som nå i stedet arbeider.

– De må ofte arbeide om natta, fordi barnearbeid er forbudt ved lov i Syria. Med en fjerdedel av alle skoler ødelagt, er det derfor ekstremt viktig at vi får opp et fungerende skolesystem igjen.

Apeland forteller at Unicef nå setter opp prefabrikerte skoler, sørger for vann og sikkerhet, og tilbyr «forsert læring» der barn som har mistet skolegang kan ta pensum på halv tid.

– Den største flyktningstrømmen fra krigen i Syria, befinner seg inne i Syria. Det er barna som er igjen i det sønderskutte landet som har de største behovene akkurat nå.

Bernt Apeland,
generalsekretær
i Unicef Norge.

Foto: Espen Røst

Nora Ingdal,
Seksjonsleder for
utdanning i Redd
Barna.

Foto: Espen Røst

Flere tusen internfordrevne har søkt tilflukt i industriområdet Hassya sør for byen Homs i Syria. Det er trangt i klasserommet, men her får barna mulighet til å ta igjen tapt skolegang ved at to og to skoleår slås sammen. – Den største flyktningstrømmen fra krigen i Syria, befinner seg inne i Syria. Vi kan ikke glemme dem, sier generalsekretær i Unicef Norge Bernt Apeland.

Foto: Truls Brekke / Unicef

– Må kunne bidra til gjenoppbyggingen

Nora Ingdal sier til Bistandsaktuelt at UD fortjener skryt for sin risikovilje til å bruke skattebetalernes penger i sårbare stater, men fremholder at dersom man velger å satse penger i disse områdene - må man regne med korrupsjon. Dersom regjeringen skal lykkes med en slik satsing er rådene klare fra Redd Barnas utdanningsjef:

- Ha tålmodighet og tenk langsiktig
- Demp forventningene om raske og målbare resultater
- Velg noen veldig få land der Norge har kunnskap med troverdige aktører
- Vær villig til å ta risiko og gjør finansieringen mer fleksibel

■ Ikke gå i fella med å kanalisere alle midlene gjennom de tungroddede FN-systemene

Verken Ingdal eller Apeland kan si om utdanningsbistand faktisk kan bidra til å dempe konflikt, hindre ekstremisme og migrasjon, slik regjeringen håper, men begge fremholder at utdanning først og fremst er en rettighet.

– Å fremme utdanningsbistand som instrument for å bekjempe terrorisme skaper helt urealistiske forventninger om hva man kan oppnå med bistand og kan også bidra til en ytterligere undergravning av bistandens funksjon. Utdanning handler om å skape normalitet i barns liv. Det handler om å stå opp om morgenen, være del av et fellesskap, lære, leke og gjøre lekser, sier Ingdal.

Resultatet er at enda flere blir drept og enda flere sultet

Tone Tinnes, Norges ambassadør i Sør-Sudan, til NRK om de sør-sudanske lederne manglende evne og vilje til å løse konflikten i landet.

■ BISTAND

2,8

milliarder kroner av den norske bistanden i 2015 gikk til regjeringens klima- og skoginitiativ.

– Jeg tror ikke utdanningsbistand alene kan dempe konflikt, hindre ekstremisme og migrasjon. Den politiske begrunnelsen får politikerne ta seg av, men det som er viktig for oss, er at utdanning er en rettighet for hvert eneste barn, uansett hvor det måtte bli født i verden. Jeg tror utdanning over tid, bidrar til fredeligere samfunn og Norge bør bruke bistanden der det er størst behov. Det betyr i disse sårbare statene, sier Apeland

– Kan ikke bygge et land på organisasjonens arbeid

I en evaluering høsten 2015 fikk Unicef knallhard kritikk. Teamet som evaluerte FN-organisasjonen mente resultatene var svake og ofte ikke dokumentert. Rapporten omtalte Unicefs utforming og rapportering

av prosjekter for «generelt utilfredsstillende». Konsulentene bak evalueringen mente også det er vanskelig å se om FN-organisasjonens aktiviteter fører til resultater.

Bernt Apeland sier at Unicef hadde innsigelser mot metodebruken, men at evalueringen allerede har fått konsekvenser for hvordan FN-organisasjonen innretter sine prosjekter:

– Vi fikk faktisk også ros for å jobbe godt med inkludering av marginaliserte grupper som jenter og barn med nedsatt funksjonsevne i skolen. Men det er ikke noe tvil om at utdanningsbistand er krevende, og at det er viktig at vi kikker i kortene slik at vi kan bli bedre. Vi tar alle evalueringsrapporter som god læring, og slik skal vi også bruke denne rapporten, som allerede har fått konsekvenser for

vårt arbeid:

– Vi har forsterket våre egne rapporteringskrav, gjennomført opplæringsprogrammer i dokumentasjon og ansatt en viseadministrerende direktør som kun har fokus på resultater i «felt» og programarbeid. I etterkant av denne analysen sluttet vi oss dessuten til Aid Transparency Index, sier Apeland.

– Men har ikke Ingdal litt rett: Er ikke FN-systemet tungrodd?

– Det er først og fremst et kjempestort system. I noen sammenhenger blir det litt tungrodd, fordi det er så stort, samtidig kommer Unicef ofte godt ut på målinger av effektivitet. Det er fordi vi ofte implementerer gjennom eksisterende systemer og samarbeider med myndighetene. Og skal man bidra til varige endringer, er

det den eneste veien å gå.

– NGOene er viktige partnere i dette arbeidet. Redd Barna og andre gjør en kjempejobb når det gjelder utdanning, men man kan ikke bygge et lands utdanning på deres arbeid, du må bygge et lands utdannings-system på myndighetenes egne strukturer. Da blir FN den viktigste aktøren til å hjelpe dem i stand med det.

Bistandsaktuelt har forsøkt å få intervju med utenriksminister Børge Brende til denne saken, men verken han eller noen andre fra politisk ledelse har ønsket å uttale seg. «Utenriksdepartementet arbeider med en strategi for sårbare stater. Den vil trolig legges frem senere i år. Parallelt fortsetter utdanningssatsingen», heter det i en epost fra UDs kommunikasjonsavdeling. ■

– De store må gi fra seg makt og kontroll

Nå må de lokale hjelperne få mer penger og innflytelse, mener FNs generalsekretær. Det er svært ofte de som gjør selve jobben på bakken. Likevel går bare 0,2 prosent av internasjonal nødhjelp direkte til nasjonale og lokale organisasjoner i mottakerland.

Av Jan Speed

I mai samles 5000 politiske toppledere og bistandsekspertene til Verdens humanitære toppmøte i Istanbul. Det er første gang et slikt toppmøte blir arrangert.

Et sentralt tema på møtet vil være at dagens «humanitære system» ikke makter å møte de voksende behovene for hjelp. Til tross for at den humanitære bistanden i 2015 var rekordhøy, får millioner av mennesker ikke den hjelpen de trenger.

Kritikken av hvordan nødhjelpen drives, og ikke minst av hvordan pengene fordeles, har økt i styrke de siste årene. Siden dagens system er dominert av de store giverlandene, FN-organisasjonene og de store internasjonale hjelpeorganisasjonene, er det også de som får mye av kritikken.

Må endres

FN generalsekretær Ban Ki-moon mener organiseringen av den humanitære bistanden må endres. Givene må satse mye mer på å gi hjelp via lokale og nasjonale organisasjoner, argumenterer han. Generalsekretæ-

rens argumenter kommer fram i den nye rapporten «*One humanity, shared responsibility*».

I dag er det kun 0,2 prosent av den humanitære bistanden som gis direkte til lokale og nasjonale organisasjoner. FNs øverste sjef mener det er for lite. Han ønsker at 15 prosent av FNs felles nødhjelpsfond bør øremerkes til lokale partnere.

«Uten kapasitetsbygging vil lokale aktører ikke være i stand til å møte nye risikoer og kriser», skriver han.

– Legitimitetskrise

– En legitimitetskrise preger det svære humanitære systemet. Det vestlige «systemet» gjør ikke en god nok jobb, ifølge menneskene det har som mål å hjelpe, sier Christina Bennett. Hun er forsker ved tenketanken Overseas Development Institute og ekspert på humanitær bistand. Bennett har også lang erfaring som hjelpearbeider.

Sammen med forskerkolleger har hun skrevet rapporten «*Time to let go. Remaking humanitarian action for the moderne era*».

Christina Bennett, forsker, ODI. Foto: ODI

ODI-forskerne mener, i likhet med Ban Ki-moon, at lokale og nasjonale organisasjoner må få både mer penger og mer innflytelse. De peker på at det humanitære systemet slik det er i dag ikke klarer å gi den hjelpen som er nødvendig.

Småpenger til lokale

«Selv med stadig flere og ulike typer hjelpeorganisasjoner, samt økte bevilgninger, strever det humanitære systemet med å takle voksende behov», heter det i ODI-rapporten.

Av de om lag 115 milliarder kronene som de store giverlandene ga i nødhjelp i 2014 ble kun 5-600 millioner kroner gitt direkte til lokale og nasjonale hjelpeorganisasjoner. Mer penger og ressurser til de lokale hjelperne vil gjøre den humanitære hjelpen mer effektiv, mener forskerne.

Rapporten gir flere eksempler på hvordan dagens system ikke er tilpasset behovene for hjelp. Blant annet ble folk som var rammet av ebolakrisen i Vest-Afrika og jordskjelvet i Nepal spurt om hjelpeorganisasjoner hadde dekket deres behov og løst de-

res problemer. Svarene var overveldende negative.

Kritiske til FN

FN må tåle den hardeste kritikken i rapporten. Blant annet siteres en giver som forteller at «20 prosent av støtten til utdanning for syriske flyktninger i Libanon går tapt fordi givere vegrer seg for å arbeide direkte med lokale ikke-statlige organisasjoner, og heller sender bistand via FN-organisasjoner og deres internasjonale ikke-statlige partnere.»

For at det internasjonale humanitære system skal komme på rett kjøler er det nødvendig at FN-organisasjoner og internasjonale ikke-statlige organisasjoner gir slipp på makt og

«En legitimitetskrise preger det svære humanitære systemet.»

Christina Bennett, forsker ved Overseas Development Institute.

Det er de som kommer først fram når det smeller. En lokal hjelpearbeider fra syriske Røde halvmåne hjelper ei lita jente bort etter et luftangrep i Damaskus høsten 2015. Foto: Bassam Khabieh / Reuters / NTB Scanpix

– Helt avhengig av «de lokale» i Syria

– Det er i økende grad både mulig og nødvendig å samarbeide med lokale partnere og organisasjoner, sier Carsten Hansen, Flyktninghjelpens regionaldirektør for Midtøsten. Sikkerhetstrusler bidrar til at «de lokale» får stadig større oppdrag.

Av Jan Speed

Flyktninghjelpen er blant de største internasjonale humanitære organisasjonene – med arbeid i 25 land. Arbeidsformen varierer: I DR Kongo har de selv drevet leirer for internt fordrevne, mens i Syria utføres mye av hjelpearbeidet av lokale organisasjoner.

Stadig mer av Flyktninghjelpens arbeid skjer i litt mer utviklede land der partnere har stor kapasitet, ifølge Hansen. Midtøsten er ett eksempel på at Flyktninghjelpen har partnere med stor kapasitet og høy kompetanse.

– Som internasjonale organisasjoner må vi stadig spørre hva det er som gjør oss relevante i en bestemt kontekst. Noen steder må vi inn med egne folk for å gjøre ting raskt, mens andre steder er vår rolle å sette andre i stand til å gjøre arbeidet, sier han.

«Feil vinkel»

Hansen mener det er feil innfallsvinkel å fokusere på fordelingen av penger mellom lokale og internasjonale aktører.

– Det avgjørende er om vi trengs for å gjøre en jobb. Noen steder kan det være nødvendig å sette inn internasjonalt ansatte. I noen tilfeller kan det vært klart dyrere, men ikke bestandig. Uansett er det avgjørende at lokale partnere får styrket kapasitet og får den støtten de trenger, sier Hansen.

Regionaldirektøren forklarer at Flyktninghjelpen er mindre til stede med sine folk «på bakken» i Midtøsten nå enn da krisen startet. Det er

rett og slett for farlig å ha internasjonalt ansatte inne i de delene av Syria der Islamsk stat (IS) opererer.

– Arbeidet gjøres for det meste av lokale aktører. Deres sikkerhet er truet hver dag, sier han.

Han viser til at minst 80 humanitære arbeidere fra ulike organisasjoner har mistet livet i Syria.

Opprørsgrupper

I flere konfliktland der Flyktninghjelpen arbeider kontrolleres store landområder av opprørsgrupper. For å få inn hjelp til sivile i disse områdene fordrer det dialog med ikke-statlige væpnede grupper og samarbeid med lokale hjelpeorganisasjoner.

Å gi nødhjelp inn i områder kontrollert av opposisjonsgrupper i Syria er et typisk eksempel. Flere opposisjonsgrupper betraktes av store givere som USA og Storbritannia som «terrorister». Og dermed er det et forbud mot å overføre penger til folk i disse områdene.

– Restriksjonene skaper store problemer når vi skal støtte lokale organisasjoner som gir nødhjelp til trengende i disse områdene. Det gjør ikke hjelpearbeidet verken enklere eller billigere, sier Hansen. ■

Flyktninghjelpens Carsten Hansen.

Foto: Jan Speed

kontroll, mener Bennett.

– De bør gå fra direkte gjennomføring av programmer til å styrke og bruke lokale aktører, sier ODI-forskeren. Hun mener det fortsatt vil være behov for FN og store internasjonale organisasjoner fordi de kan arbeide i stor skala, har faglig ekspertise og kan opprettholde normer og standarder. Men hun mener at langt flere beslutninger om hva slags nødhjelp som trengs og hvordan den skal gis, bør tas lokalt.

– De store internasjonale aktørene må slutte å spørre «hva slags hjelp kan jeg gi», og i stedet spørre «hva slags støtte kan jeg gi», sier hun.

Avhengig av de lokale

Dagens humanitære system har ofte blitt kritisert for at hjelp ikke kommer raskt nok når katastrofer inntreffer.

– Vi vet at det er lokalbefolkningen og organisasjoner som er først på plass, for eksempel etter jordskjelv. De begynner raskt å hjelpe. Det internasjonale system kan trolig ikke mobiliseres så raskt. Vi er hele tiden

avhengig av lokalt innsats. Hvorfor ikke da sørge for at de har riktige ressurser, kunnskaper og muligheter til å gjøre denne jobben selv, spør hun.

ODI-forskeren understreker at de fleste moderne kriser er langvarige.

– I begynnelsen har de store organisasjonene kanskje mange folk på plass. Men gradvis begynner de å trekke seg ut. Programmer stenges. Avhengig av hvor du er i verden begynner pengestøtten å tørke inn og internasjonal stab flyttes et annet sted. De etterlater seg et gap i tjenester, penger og fagkunnskap.

Bærekraft

Hun mener derfor det er langt bedre for nødhjelpsarbeidets langsiktige bærekraft at man i større grad benytter seg av lokale organisasjoner.

– Hvis man hadde sørget for å engasjere lokale organisasjoner i utgangspunktet, så hadde de store hatt noen å overlata arbeidet til. Det gode arbeidet kunne opprettholdes og samfunnene ville hatt større mulighet til å komme seg etter krisen og gjenvinne et normalt liv, sier Bennett. ■

HISTORIESTAFETTEN

Ny spalte i vår nettgave. Her vil bistandsarbeidere kunne bidra med egne fortellinger fra norsk bistands historie.

BISTANDSAKTUELT

12 **Aktuelt**

1085 milliarder kroner til bistand i 2015

Verdens rike land økte den internasjonale bistanden med 6,7 prosent i fjor. Til tross for at mye av økningen ble spist opp av utgifter til mottak av flyktninger i eget land, er Erik Solheim fornøyd. – Tallene forteller at pessimistene er gjort til skamme, sier lederen for OECDs utviklingskomité.

Av Espen Røst

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) la nylig fram tall som viser at den samlede bistanden fra verdens rikeste land var på rekordhøye 1085 milliarder kroner i 2015.

Det er en økning på 6,7 prosent fra året før og det høyeste nivået de 34 medlemslandene noen gang har rapportert. Rundt fem prosent av økningen er riktignok brukt på å betale landenes utgifter til mottak av flyktninger. Men tar man bistanden som ble brukt på flyktningkostnader ut av regnestykket viser tallene at bistanden fra OECD-landene økte med om lag 16 milliarder kroner fra 2014 til 2015.

Erik Solheim, sjef for OECDs utviklingskomité, er storfornøyd med giverviljen i de rike landene.

– Tallene forteller at pessimistene er gjort til skamme. Mange sa at bistanden ville gå ned, men det har ikke skjedd. Dette viser at det fortsatt er en tro på at bistand virker og at det er en vilje til å bruke bistanden som instrument for å avskaffe verdens fattigdom, sier Solheim til Bistandsaktuelt.

USA største giver, Sverige mest gavmild

Ikke overraskende viser statistikken at USA ga mest bistand i fjor – 31 milliarder dollar. Storbritannia og Tyskland er nummer 2 og 3. Rangerer man OECD-landene etter hvor mye de gir som andel av bruttonasjonalinntekt så blir bildet annerledes. Sverige er på topp, Norge nummer to og lille Luxembourg nummer 3. Selv om det samlet sett har vært en økning i bistanden, viser statistikken også at en rekke land har kuttet kraftig. Por-

tugal, Australia og Belgia var landene som reduserte bistanden mest i 2015.

– Politisk vilje

At flere land, til tross vanskelige økonomiske tider og store utgifter til flyktninger, har klart å øke den totale bistanden skyldes ifølge Solheim en ting: Politisk vilje. – Det skyldes at en del land har politikere på toppnivå som har vilje til å bruke bistanden. Dette gjelder også for Norge, sier han.

Norges tidligere utviklingsminister mener den klare hovedtendensene i OECD-tallene sett under ett er at bistanden til de fattigste landene ikke har stoppet opp. Det var mange som fryktet at det ville skje.

– Det er bra at nivået fortsatt er høyt til de fattige landene For i land som Malawi, Tanzania og Mosambik spiller bistanden naturlig nok en mye større rolle enn i mellominntektsland. Derfor er det viktig å holde bistanden til de minst utviklede landene høy og tenke smartere om bistand til mellominntektsland.

– Bistand fortsatt viktig

OECD-lederen understreker at det fortsatt trengs en drastisk økning i landenes bistand i årene fremover: – Samtidig må hovedfokus for utvik-

« Bistanden spiller en viktig rolle for utviklingslandene, men kan bare være en katalysator for vekst. »
Erik Solheim, OECDs utviklingskomité

OECD-landenes bistandstall for 2015 viser en økning i den totale bistanden. Selv om økningen i hovedsak skyldes penger til flyktninger i eget land, er økningen til utviklingsland på 1,7 prosent. Afghanistan er fortsatt blant landene som mottar mest bistand.

Foto: Ahmad Masood / Reuters / NTB Scanpix

Erik Solheim, leder i OECDs utviklingskomité
 Foto: Espen Røst

ling være på skatteinntekter og grønn vekst. Bistanden har en viktig rolle i dette, men kan bare være en katalysator. Både bistand og private investeringer må til for å bevege verden, sier Solheim og eksemplifiserer:

– Utdanning i Den sentralafrikanske republikk kan ikke skje gjennom private investeringer, det sier seg selv. Og de virkelig store investeringene vil vi ikke finne innen bistanden: Om solenergi og vannkraft er lønnsomt – ja

da vil vi også få store investeringer der. Bistand og investeringer må gå hånd i hånd.

– Tidens lissepasning

– Har sikkerhetspolitikk blitt et viktigere motiv for å gi bistand enn tidligere?

– Ja, definitivt, og det gjør at bistanden nå har fått et tryggere fundament. Det er ikke lenger bare kirken og de gode hjelperne på venstresiden

som er opptatt av utviklingssamarbeid. Det er blant annet fordi det ikke finnes militære løsninger som alene kan løse noen av de store krisene vi ser i verden i dag.

– Du har uttalt at Panama-lekkasjene er tidenes lissepasning til verdens politikere. Hva mener du med det?

– Vi visste om store skjulte kapitalstrømmer fra før. Panama-lekkasjene har gjort at vi nå har fått navn

og nummer og historiene om hvordan en del av verdens rikeste triks og mikser med enorme summer. Om vi ikke klarer å handle på basis av denne konkrete nye kunnskapen, er det vanskelig å skjønne når vi skulle klare det. Nå er det bare opp til verdens ledende politikere å handle.

Solheim poengterer at økt åpenhet er avgjørende.

– Alt tyder på at det går mer penger ut av Afrika i ulovlig kapitalflyt

hvert eneste år enn det som kommer inn. Det er bare mer åpenhet som kan hindre dette, og det er helt uakseptabelt at en så stor del av verdensøkonomien er skjult, sier han. Og avslutter:

– Dersom vi hadde klart å stoppe dette og samtidig holde bistanden på et høyt nivå, kunne vi gått med sjumilstøvler for å avskaffe ekstrem fattigdom. For Panama-avsløringene tydeliggjør at pengene finnes der. ■

Mer og mer bistand går til flyktningmottak

Europeiske land mer enn doblet bruken av bistandspenger til mottak av flyktninger i 2015. Ni land bruker en større andel enn Norge.

Av Asle Olav Rønning

Tilstrømmingen av flyktninger til Europa satte tydelige spor i bistandsbudsjettene til en rekke europeiske land i fjor.

Bistandsstatistikk fra OECD viser at medlemslandene i 2015 brukte 96,8 milliarder kroner på mottak av flyktninger i eget land. Det er nesten en dobling fra året før.

Det er særlig europeiske land som bruker mer av bistandspengene på flyktninger enn tidligere. Målt i amerikanske dollar økte EU-landenes bruk av bistandspenger til flyktningmottak fra 4,4 milliarder i 2014 til 9,6 milliarder i 2015.

Regelverket for rapportering til OECDs utviklingskomité DAC tillater at deler av kostnadene til mottak av flyktninger og opphold kan regnes som bistand. De ulike OECD-landene har imidlertid sprikende praksis når det gjelder hvilke typer utgifter som de rapporterer inn som bistand.

Antall kroner per flyktning varierer mye fra land til land, og derfor har kritikerne etterlyst mer entydige regler. Det er uansett bare utgifter det første året som kan regnes som bistand.

Disse landene brukte mest på mottak av flyktninger innenlands, målt etter prosent av andel av bistandsbudsjettet. (Tall i parentes er penger brukt til samme formål):

- 1. Sverige 33,8 %**
(19,3 milliarder kroner)
- 2. Østerrike 26,8 %**
(2,6 milliarder kroner)
- 3. Italia 25,5 %**
(7,9 milliarder kroner)
- 4. Nederland 22,8 %**
(10,7 milliarder kroner)
- 5. Hellas 20,6 %**
(0,5 milliarder kroner)
- 6. Tyskland 16,8 %**
(24,1 milliarder kroner)
- 7. Danmark 15,5 %**
(3,2 milliarder kroner)
- 8. Sveits 13,4 %**
(3,8 milliarder kroner)
- 9. Belgia 12 %**
(1,8 milliarder kroner)
- 10. NORGE 10,8 %**
(3,7 milliarder kroner)

Norsk bistand:

Palestinerne fikk m

Palestinerne fikk om lag 140 kroner i norsk bistand per innbygger i fjor. Det er mer enn dobbelt så mye som befolkning nummer to.

Av Tor Aksel Bolle og Hege Opseth Vandapuye

Regnskoglandet Brasil er det landet i verden som mottar mest norsk bistand, men hva om vi omregner de norske bistandskronene til støtte per innbygger? Da vinner palestinerne.

Duggfrisk bistandsstatistikk fra Norad viser at Palestina, også ofte kalt De palestinske områdene, i fjor fikk 630 millioner norske kroner i bistand. Delt på hver av de omlag 4,5 millioner innbyggerne blir det rundt 140 norske kroner per palestinere.

Den norske støtten går hovedsakelig til gjenoppbygging av Gaza etter Israels bombing i 2014, budsjettstøtte til selvstyremyndighetene og utdanning.

De palestinske områdene, som har fått mest norsk bistand per innbygger i en årrekke, er ikke ekstremt fattige. Palestina er rangert som nummer 113 av 188 land på FNs indeks for menneskelig utvikling.

– Politisk prioritering

Professor ved Norsk Senter for Menneskerettigheter Nils Butenschøn peker på to grunner til at Palestina mottar så mye norsk bistand.

– Jeg ser to forklaringer på dette: Norges sentrale posisjon som leder av Giverlandsgruppen for Palestina og at bistandsbeløpet deles på en relativt liten befolkningsgruppe, sier Butenschøn.

Han viser til at støtten til palestiner-

Nils Butenschøn, professor.

Foto: UIO

ne er en politisk prioritering etter Oslo-prosessen, der Norge inntok en hovedrolle. Bistand til opprettelse og styrking av palestinske nasjonale institusjoner har vært en viktig oppgave.

Fremskrittspartiets bistandspolitiske talsperson Jørund H. Rytman er enig i årsaken, men ikke i bruken av penger:

– Jeg legger ikke skjul på at jeg personlig og store deler av Fremskrittspartiet ønsker at man bør prioritere annerledes her fremover. Ikke minst må det være bedre kontroll på hva midlene går til, sier han til Bistandsaktuelt.

– Problematiske

Butenschøn mener norsk bistand har

hatt en stor effekt for statsinstitusjoner og sivilsamfunnet i Palestina. Han påpeker også at pengene har gått til å reparere skader på palestinske institusjoner og infrastruktur som er blitt ødelagt av israelske krigshandlinger.

– I noen grad har altså pengene gått med til å finansiere okkupasjonen, noe som også er tilfellet med andre staters bistandsmidler. Dette er problematisk, sier Butenschøn.

Han mener at den politiske prosessen nå er helt blokkert av Israel.

– Det er ingen utsikter til framgang i overskuelig framtid. Da er det naturlig at hele tankegangen om og innrettingen av det norske bidraget til en israelsk-pales-

est per hode

Adel (til høyre) og Mohammed tilbringer ofte ettermiddagen i det eneste rommet i familiens leilighet som ikke ble ødelagt under Israels bombing av Gaza i 2014. Mye av de norske bistandspengene til Palestina går til gjenoppbygging i Gaza.

Foto: Roberto Schmidt / AFP / NTB Scanpix

Dette er de 10 landene fikk mest norsk bistand per innbygger i 2015.

Total norsk bistand i 2015 står i parentes.

Palestinske områder: 140 kroner
(630 millioner kroner)

Liberia: 67 kroner
(278 mill. kr)

Libanon: 47 kroner
(285 mill. kr)

Sør-Sudan: 42 kroner
(472 mill. kr)

Malawi: 33 kroner
(591 mill. kr)

Syria: 30 kroner
(516 mill. kr)

Afghanistan: 21 kroner
(691 mill. kr)

Øst-Timor: 19 kroner
(23,5 mill. kr)

Nepal: 15,5 kroner
(492 millioner kr)

Jordan: 14,5 kroner
(118 millioner kr)

I flere land/områder er størrelsen på befolkningen usikker. Vi har basert oss på anslag fra CIA factbook, Wikipedia og Verdensbanken.

tinsk fredsordning, inkludert bistanden, tas opp til ny vurdering, sier professoren til Bistandsaktuelt.

Også internasjonalt er Palestina det som i bistandsbransken ofte kalles en «donor darling». Ifølge Verdensbankens mest oppdaterte tall fikk området i 2013 om lag 4400 kroner i bistand per innbygger. Banken plasserer Palestina på sjetteplass på listen over land som får mest bistand per innbygger.

Men på de fem plassene foran er det kun små øystater som Tuvalu og Palau.

Energi og ebola

Liberia fikk i 2015 om lag 67 norske bistandskroner for hver av landets rundt

4,2 millioner innbyggere. Det er nest mest av landene Norge gir bistand til, men altså godt under halvparten av det palestinerne fikk.

Svært mye av den norske bistanden til landet på Afrikas vestkyst brukes på en stor satsing på energi. Norge støtter blant annet kapasitetsutvikling av Liberias energiinstitusjoner og rehabiliteringen av kraftverket Mount Coffe. Norge ga også betydelig støtte til innsatsen mot sykdommen ebola som rammet Liberia hardt.

Libanon seiler opp

På plassen bak Liberia finner vi Libanon. Det lille landet med en befolkning på om

lag 5,8 millioner, inkludert syriske og palestinske flyktninger, har tatt imot over 1 million flyktninger fra Syria. Det legger et enormt press på infrastrukturen i landet.

Norges støtte til Libanon har økt kraftig etter at borgerkrigen i Syria brøt ut i 2011 og norske bistandspenger går blant annet til nødhjelp og utdanning av syriske og libanesiske barn i Libanon. Mesteparten av den norske bistanden til Libanon, som i 2015 var på om lag 47 kroner per innbygger, gis via norske og internasjonale hjelpeorganisasjoner.

Store forskjeller

Sør-Sudan fikk rundt 42 kroner per

innbygger fra Norge i 2015. Norge har tradisjonelt hatt et betydelige engasjement i Sør-Sudan, og både Norsk Folkehjelp og Kirkens Nødhjelp har jobbet i landet i mange år. Norge var også tungt involvert i prosessen som ledet fram til landets selvstendighet i 2011.

Det er forklaringen på at Sør-Sudan får om lag 43 kroner per innbygger, mens for eksempel nabolandet Tsjad – som er omtrent like fattig som Sør-Sudan – kun får 0,5 krone per innbygger fra Norge. Dette bildet ser man også i den internasjonale bistanden: Mens Sør-Sudan i 2013 fikk 126 dollar per innbygger fikk Tsjad 30 dollar per hode. ■

Master of di

saster

– I Leger uten grenser jobber vi ikke med bistand – vi jobber med nødhjelp. Om bistand virker? Det vet jeg ikke. Det vi gjør er å redde ett liv av gangen – det virker, sier nødhjelpskordinator Lindis Hurum.

Foto: Francesco Zizola / Noor

Hun lagde «Vil du bli millionær?» og «Eurovision Song Contest», men så sa det stopp. I en helt fersk bok deler nødhjelpsarbeider Lindis Hurum sine dagboknotater fra noen av de mørkeste stedene på jord.

Av Espen Røst

«... setter meg på en av medisinkassene og gråter så jeg nesten kaster opp. Jeg skal hjem allerede. Jeg vil ikke, det er så uendelig mye mer å gjøre. Men kroppen trenger en pause».

Lindis Hurum gikk fra å lage underholdning på tv til å jobbe for Leger uten grenser. På heltid. De ti siste årene har 43-åringen fra Hole kommune i Buskerud vært sentral i hjelpearbeidet i noen av de verste krisene verden har sett: jordskjelvet i Haiti, et ebolarammet Liberia, flyktningkrisen ved Middelhavet og den grusomme borgerkrigen i Den sentralafrikanske republikk.

I sin nye bok «*Det finnes ingen de andre, det er bare oss*», som lanseres denne uka, deler hun sine erfaringer fra disse krisene.

«Jeg kjenner denne leiren like godt som gatene på Grünerløkka. Flyet er så tett på at jeg kan se om de smiler eller ei, de barna som bor nærmest piggetræden. De smiler, de vinker og lager grimaser. Jeg flirer tilbake, men latteren setter seg fast på vei opp. Jeg tror jeg ville vist flyet fingeren om jeg var dem. Jeg skammer meg fordi jeg kan dra, fordi jeg kan velge å ta fri fra dette».

– Når jeg kommer hjem må jeg sove og møte de jeg er glad i – bare ha det stille. Jeg må ikke ha brunost eller noe, men jeg gleder meg over små ting i hverdagen. Som at det er vann i springen, og at vannet er varmt. Når du har vaska deg i en bøtte i tre måneder, må jeg innrømme at det er ganske deilig å ta seg en dusj, sier Lindis Hurum.

– Vanskeligst å komme hjem

Vi sitter på en kafé i Oslo. Hun snakker om de absurde kontrastene. Om hvordan det er å gå rundt i verdens rikeste land og kjenne på noe svart inni seg. Om at noe som er så kjent, kan oppleves som så fjernt.

«Jeg strever med å finne ord for jævlskapen jeg har opplevd. Gjør mange intervjuer og er glad norsk presse endelig viser interesse for dette glemte folket. Men jeg ender med å fortelle om en av pasientene som måtte holde hodet sitt på plass så det ikke skulle falle av, etter machetehugg på begge sider av halsen. Jeg burde skjont at dette var såpass grotesk at det ble slått opp i overskrifter, igjen og igjen. Jeg angret på at jeg fortalte om dette grusomme og fremmede synet».

– Det vanskeligste er alltid å komme hjem. Jeg sliter med å koble meg på det norske ordskiftet. Det er ofte perspektivløst og uten en dybde som kan bidra til forståelse. Som samfunn burde vi i større grad presse oss til å ta inn at vi er en del av et globalt fellesskap med enorme forskjeller.

– Men du har vel også bidratt til enkle perspektiver. Du var med å lage

18 Aktuelt

«Vil du bli millionær?»

– Jo det var jeg, og «Glem ikke tannbørsten», og...

– «Glem ikke tannbørsten?»

– Ja, hehe. Har du ikke hørt om det? Et fantastisk program – egentlig. Bare tøys, men veldig gøy å jobbe med. Det er ikke sånn at jeg mener alle må sitte hjemme og se tunge BBC-dokumentarer – underholdning er veldig bra. Problemet er når det blir «bare det». Men jeg elsker å jobbe med tv og var stolt av jobben min.

– Men så sluttet du likevel?

– Ja. For på slutten var jeg kanskje ikke så stolt lenger. Det siste jeg gjorde var Eurovision Song Contest. Jeg hadde vært på mitt tredje oppdrag for Leger uten grenser og kontrasten ble for stor. Jeg hadde forandret meg for mye. Det sa stopp.

– Vet ikke om bistand virker

«Vi står alene til knes i nød, jobber rundt atten timer i døgnet og sover de siste seks. Vi har i snitt seks fødsler om dagen på vår enkle klinikk, for livet går videre selv når det egentlig har stoppet opp, og hjemmets fire vegger er byttet ut med et tøyestykke festet til noen bambuspinner».

– I Leger uten grenser jobber vi ikke med bistand, men med nødhjelp. Om bistand virker? Det vet jeg ikke. Det vi gjør er å redde ett liv av gangen – dét virker. Og lenger enn det strekker jeg det ikke. For om jeg prøver meg på et større bilde når jeg er i felt, tenker på hvor håpløs situasjonen er, at for mange trenger hjelp, at vi er for få, at det vi gjør ikke betyr noe... Jeg kan ikke tenke sånn. For om vi ser på folk som en masse – distanserer vi oss. Vi må se enkeltmenneskene.

«For noen dager siden gjorde UNHCR et forsøk på å dele ut plastpresenninger, men fant ingen bedre strategier enn å stå på andre siden av piggråd-gjerdet ved terminalbygget og kaste presenningene vilkårlig inn i menneskemengden. Det brøt selvfølgelig ut kaos, folk kastet seg desperat over det som ble slengt til dem; et stykke plast er forskjellen på å sove vått eller tørt. Det ble slåsskamper, og mens vår lege Tahir behandlet seks mennesker som fikk stygge skader som følge av det, ba jeg folka fra UNHCR om å se til helvete å stoppe med denne prehistoriske måten å distribuere på».

– Har du bidratt til å redde mange menneskeliv?

– Ja. Det har jeg.

– ...sett mange døde mennesker?

– Ja, det også.

Lindis Hurum blir stille.

– Kan ikke klage på tynn madrass

«Vi strijober for å få klinikken til å fungere bedre; vi trenger flere folk, bedre hygiene, mer utstyr (...). Hundrevis av mennesker venter på å få legehjelp hver dag. Det er mange med alvorlig malaria, barn i koma fordi de ikke har spist på dagevis, andre med alvorlige kniv- og granatskader, og noen som mest av alt trenger noen å snakke med og bli sett – og som finner trøst i en lbux. Og bakenfor disse hundrevis, er det tusenvis av andre. En voksende elv av glemte skjebner som ikke har vann, ikke toalett, ikke mat. Ingenting».

– Det skulle egentlig ikke være mulig å få til det vi gjør. Et team med folk som aldri har møtt hverandre, fra forskjellige land, i alle aldersgrupper. Vi bor oppå hverandre, deler do og

mat. I en helt håpløs situasjon, i et land som i utgangspunktet var ute å kjøre, i en leir der 100 000 mennesker bor i gjørma. Man kan ikke klage på at man sover på en tynn madrass da.

«Idet jeg går ned flytrappa, ser jeg franske soldater som står og ligger på taket av terminalbygningen, de følger oss med kikkert og skuddsikte. Det er maskingevær overalt. Grønkledd folk uten ansiktsuttrykk. (...)

Terminalbygget er tomt. Det er ingen i passkontrollen, vi går gjennom grensa slik vi går over dørstokken hjemme. Det er ingen i helseskranken som sjekker om vi har den obligatoriske gulfeber-vaksinen. Vi må selv bære sekkene og bagene våre fra flyet, det er ingen i toll, så vi trenger ikke vise papirene som forklarer hvorfor vi har med oss radioutstyr til mange tusen, en bag med medisiner, massevis av euro, mat og vin. (...) Så lett er det altså å komme seg inn i et land i krig. (...) Gatene er totalt folketomme. Plyndra butikker. Enorme avenyer uten så mye som en katt. Det lave sollyset treffer som en hån den svære, hvite fredsduestatuen som pryder Place de la Réconciliation idet en tanksvinger inn. I gatene er det bare oss og militærkjøretøy i alle varianter».

– Oppdraget i Den sentralafrikanske republikk er nok det farligste jeg har vært med på.

– Engstelig for å bli kidnappet

«Mannen er rasende, han skriker og veiver med håndgranatene. Jeg gjenkjenner ham som en av soldatene i den kristne militsen Anti-Balaka, (...) en blanding av gangster, hip-hopere og militær. (...) Hadde det ikke vært for at han akkurat nå står med våre liv i hendene, hadde jeg tenkt at han så litt latterlig ut i sitt krampaktige forsøk på å se ut som en geriljasoldat.»

– Nei, jeg blir ikke redd i slike situasjoner. Samtidig kan jeg ikke være naiv og helt uredd, det er det farligste.

– Om det noe jeg er engstelig for, er det kidnapping. Det ville sannsynligvis også innebære overgrep, som voldtekt. Jeg har ganske dårlig samvittighet for foreldrene mine som er bekymret når jeg er ute, og en kidnapping ville være det verste. Det er blant annet derfor jeg ikke vil dra til Syria nå. Der er det enorme behov, men jeg kjenner at der går min grense. Det er rett og slett er for farlig.

– Hus med hage i Hønefoss

«Dette er også en del av å velge dette livet: å forlate dem jeg er glad i, å velge dem bort hver gang jeg reiser for å hjelpe andre».

– Jeg tror foreldrene mine er stolte, men de skulle nok ønske at jeg ikke gjorde dette. At jeg heller bygde hus

– Under ebola-krisen reagerte «verden» fordi vi ble reddet for å få sykdommen selv. Vi ser det samme med flyktning-krisen nå. Først når vi selv rammes, tas disse krisene på alvor, sier Lindis Hurum. Foto: Francesco Zizola / Noor

I boka «Det finnes ingen de andre, det er bare oss» fra Cappelen Damm, deler Leger uten grensers Lindis Hurum sine dagboknotater fra livet som hjelpearbeider. Tekstutdragene Bistandsaktuelt etter avtale med forlaget publiserer her, er fra hjelpearbeidet under borgerkrigen i Den sentralafrikanske republikk.

med hage i Hønefoss, med mann og barn og Volvo. Jobbet som lærer eller noe sånt. Likevel tror jeg de skjønner, og er fornøyd med at jeg har funnet en jobb som gir meg mening.

– Kunne du ikke vært lykkelig med hus og Volvo og en lærerjobb på Hønefoss?

– Jeg er rastløs som person. Å velge dette livet er å ta dét på alvor, og jeg tror ikke jeg hadde trivdes med en lærerjobb på Hønefoss, med den boble-plast-tilværelsen, der alt skal være trygt og på det jevne. Hadde jeg selv hatt barn, håper jeg at jeg ville tatt dem med så de skulle få oppleve verden. Jeg tror det er viktig, også for å se at Afrika er mer enn bare krig og konflikt. Det nyanserte bildet av barn som går på skole, at folk der lever vanlige liv. Slike ting kommer jo aldri frem.

– Men du er vel med på å opprettholde dette unyanserte bildet?

– Ja, jeg vet... Vi er med på å bidra til bildet av Afrika som et fælt sted, fordi vi jobber der det er krise. Jeg snakker om den delen av Afrika som ikke går så bra, fordi dét budskapet også må ut. Og det ville være rart om jeg samtidig sa at jeg dro på ferie til Kigali eller Zanzibar,

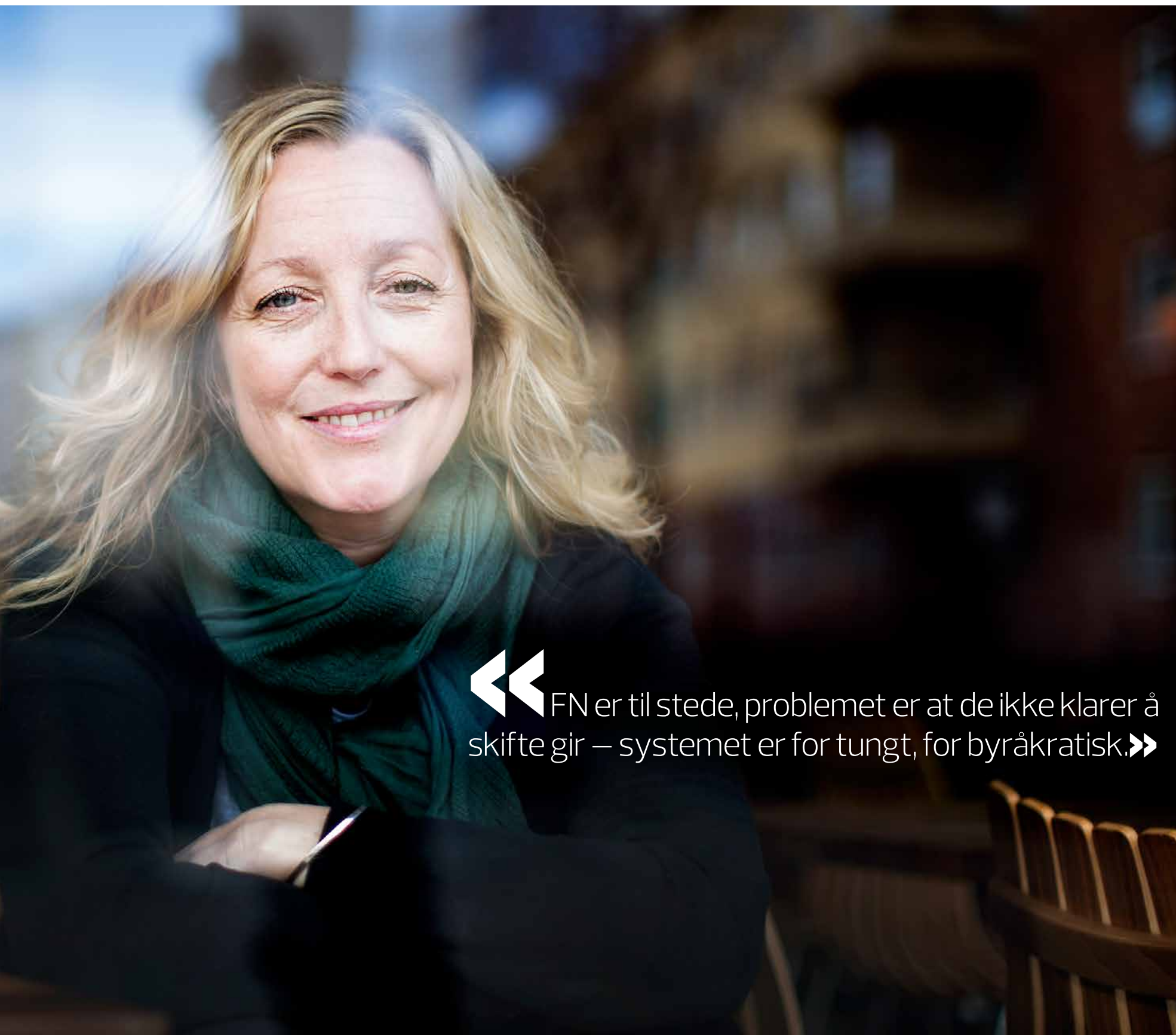
til de fantastiske stedene i Afrika. Men ja, det er et stort dilemma, og jeg sliter litt med akkurat det.

– Ville fester, der alkoholen strømmer

«Sitter på Rock Club Bangui, ved bredden av elva. Rett på den andre siden ligger Kongo. (...) Her jeg sitter, er det idyll. Det er fyr på grillen, kald øl i glasset, en lett bris.

Svømmebassenget bak meg er fullt av bleke expats: Utenlandske hjelpearbeidere, soldater, journalister, businessmenn. Akkurat idet jeg tenker at dette er så absurd som det kan få blitt, blir det enda en omdreining verre: Det kommer kjørende en vannscooter med en breial utlending, like irriterende og hARRY som alle andre på vannscooter. Hjernen min klikker over et hakk, jeg blir uvel. Vi drikker kald øl, flørter med andre hjelpearbeidere i bikini, leker bajas på vannscooter – mens det bare noen få hundre meter herfra er noen som glemmer seg for å unngå å bli drept».

– Når man har vært lenge nok i felt må det være lov å ta seg et bad og en øl. Som nødhjelpsarbeider må man også ha fritid, og jeg har vært på flere

«FN er til stede, problemet er at de ikke klarer å skifte gir – systemet er for tungt, for byråkratisk.»»

ville fester i felt, der alkoholen strømmer – samtidig som det rapporteres kriser rett utenfor porten. I Bangui var det i utgangspunktet ikke slik. Det var for farlig, også jobbet vi atten timer i døgnet. Men helt på slutten, rett før jeg dro, var vi på en fest på et hotell. Det var helt..., heelt absurd - jeg taklet det ikke. Det ble for drøyt når jeg viste hva som skjedde rett utenfor hotellporten. Jeg måtte bare dra.

– Alle har et ansvar

«Jeg tenker mye på hat. Og ondskap. Jeg kan våkne om morgenen, og det første jeg tenker på, er hat. Hva er det? Hvor kommer det fra? Jeg googler «hat»: sterk aversjon. Intens motvilje. Det blir for abstrakt nå som jeg har sett og pusta i det daglig. Jeg lurar på om jeg kunne blitt ond. Hatet noen så mye at jeg ville kutte hodet av dem».

– Hvor lenge jeg kan fortsette? Så lenge jeg føler jeg kan bidra og det er bruk for meg. Jeg er akkurat ferdig med videreutdanning i Disaster Management ved København universitet. Det gjorde jeg blant annet for at jeg skal kunne ta andre roller i Leger uten grenser enn å være koordinator

i felt. Så nå er jeg Master of Disaster...

Lindis Hurum ler litt av tittelen hun akkurat gav seg selv. Vi spør hva hun tenker om politikere og beslutningstakere når hun står der blant utdaterte fly og titusener av flyktninger på en flyplass i Sentral-Afrika.

– Våk opp! Det var tidenes mest tilgjengelig flyktingleir, men ingen kom for å hjelpe. At folk flest har glemt Den sentralafrikanske republikk, er ille. At store, humanitære aktører ignorerer tusenvis av flyktninger er helt uakseptabelt.

«WFP, UNHCR – FNs høykommissær for flyktninger og UNICEF beveger seg uendelig langsomt fra katastrofe til katastrofe. FN-systemets akutte respons i en akutt krise er dessverre et oksymoron (en selvmotsigelse, red. anm.), det har jeg sett flere ganger på nært hold nå. Det var ikke det spøtt bedre i flyktingkrisen i Sør-Sudan i fjor, eller Elfenbenskysten i 2011. FN-organisasjonene er muligens gode på langsiktighet og bærekraft, men de er for tungroddede, topptunge og overbetalt til å kunne snu seg rundt kjapt. For redde også ser det ut til, det er i hvert fall det de skjuler seg bak nå. Som man-

– Det er ikke sånn at jeg må ha brunost eller noe når jeg kommer hjem fra oppdrag, men jeg gleder meg over små ting i hverdagen. Som at det er vann i springen, og at vannet er varmt. Det er jo ganske deilig å ta seg en dusj, når du har vaska deg i en bøtte i tre måneder, sier Lindis Hurum.

Foto: Espen Røst

nen ved innsjekkingen på flyplassen da vi skulle reise hit, synes de å ha funnet den beste unnskyldning for å kansellere: det er jo krig».

– Komfortabelt med aircondition

– Jeg har stått i to av de mest tydelige eksemplene de siste årene på at FN ikke var i stand til å reagere raskt og godt nok på akutte humanitære kriser. De er til stede, men de klarer ikke å skifte gir – systemet er for tungt. I Bangui måtte jeg oppsøke dem fysisk på et kontor, de var ikke å finne noe sted i flyktingleiren. Der satt de, komfortable i sine airconditionkontorer, og skrev rapporter. Også bodde de på luksushotell midt oppi krisen; med bar, svømmebasseng og god mat. Jeg var innom der på et møte, og fikk en utrolig dårlig smak i munnen bare av å være der inne.

– «Hvorfor sitter de inne på det hotellet, hvorfor kommer de ikke hit og hjelper», spurte flere i flyktingleiren på flyplassen. Jeg hadde ikke noe godt svar å gi dem. For meg er det komplett umulig å forstå hvordan man som nødhjelpsarbeider kan sitte

trygt på et hotell og samtidig vite at hundretusener sulter rett utenfor.

«Hver dag lander et amerikansk krigsfly som spyr ut militært utstyr og soldater fra Den afrikanske union. Andre fly leverer FN-folk i skjorte og bukse, hjelpearbeidere med diverse logoer på brystet og fotojournalister i bukser med mange lommer. De går ut av flyet maks hundre meter fra mennesker som står ribbet til skinnen. Hva tenker folk i leiren når ingen av dem som går ned flytrappa, kommer mot dem for å hjelpe, men heller setter seg i armerte kjøretøy og biler med aircondition og kjører vekk?»

– Det er mørke tider. Og jeg sliter mange ganger med å holde motet oppe. Den enkle løsningen for meg da, er å reise ut igjen. Til en krise eller en konflikt, og bidra til å hjelpe enkeltmennesker jeg kan gjøre noe konkret for.

– Har du blitt «avhengig» da?

– Nja, kanskje. Det er vel ganske avhengighetsskapende å ha en konkret og meningsfylt jobb, der du vet at du hjelper mennesker i nød. Det er vanskelig å slutte med det, og hvorfor skulle jeg det egentlig? ■

Er det plass til de i fremtidens byer

fattige ?

Ifølge FN var det ti mega-byer, med mer enn ti millioner innbyggere, i 1990. I dag er det 35 mega-byer, og tallet over mennesker som søker seg mot byer vil bare øke i årene som kommer. São Paulo, med over 21 millioner innbyggere, er en av verdens største byer. Mange bor i byens slumområder, som her i «the mill». Området ligger mellom en jernbanelinje og en motorvei, og ble kjent fordi mange lik ble dumpet i området, og fordi det har vært stor narkotrafikk.

Foto Carlos Cazalis / Reuters / NTB Scanpix

By

Land

2010 2015 2020 2025 2030 2035 2040 2045 2050

Kilde: FN

I 2050 vil det være ni milliarder mennesker i verden. Hele 7 milliarder vil bo i byer. Men i skyggen av nye kontorbygg, eksklusive leiligheter og kjøpesentre lever fattige i frykt. Mange er redde for at gravemaskinene rydder plass til en verden de ikke har råd til.

Av Anne Håskoll-Haugen

Dhaka, Mumbai, Manila, Buenos Aires, Cape Town... enorme byer, millioner av mennesker. I 2008 bodde det for første gang flere mennesker i verden i urbane områder enn på landet. I 2050 vil syv milliarder av oss bo i by – det er flere mennesker enn det fantes i 2010. Byene tyter ut og vokser sammen med hverandre.

Allerede finnes 35 byer med over ti millioner innbyggere. De har fått sitt eget navn – *megacities*.

Vi lever i urbaniseringens tidsalder; velkommen.

Urban fotsopp

Hvert år flytter 26 millioner mennesker fra landet og inn til byene i afrikanske og asiatiske land. 26 millioner. Hvert år. Så hvis du trodde vår tids største folkevandring er flyktningene som kommer inn til Europa, tar du feil. FN spår at hele fremtidens befolkningsvekst på to milliarder vil skje i byene; det aller meste i Afrika sør for Sahara.

– Urbanisering er kjernen i vår tid. Vi må få det bra til fra starten, for det blir vanskelig å ta tak i det i etterkant, har FN's generalsekretær Ban Ki-moon sagt.

Problemet er bare at vi allerede er i etterkant – for byene de står jo der. Hver og en av dem en kjempeorganisme med helseutfordringer; svettende av forurensning og kloakk, forstoppet av dårlig trafikkplanlegging, med øresus, virusinfeksjoner og fotsopp.

Nå skal enda to milliarder dyttes inn. Men hvor?

Flykter fra trange kår

Det overveldende flertallet av millionene som hvert år flytter til urbane strøk er fattigfolk som jakter en bedre fremtid. De drar fra landsbygda fordi det ikke er jobber nok, fordi det mangler skoler og sykehus og fordi mer tørke og flom gjør det vanskeligere å leve av jordbruk.

De aller fleste ender opp i barrios, ghettoer, favelas og shantytowns. Rundt én milliard mennesker bor nå i slumområder i verdens byer. Tallet skal stige til to milliarder i løpet av de neste 20 årene.

Og det er i slummen byens «sykdommer» kommer tydeligst til syne. Uten rent vann, kloakk og elektrisitet,

« Vi forsøkte å redde det vi kunne, vi protesterte og tryglet, men de rev ned hjemmene våre likevel. »

Noa, slumboer i Lagos.

22 Tema: Urbanisering

Under en av de store motorveiene inn til storbyen Lagos i Nigeria, drar fiskerne opp fangst som selges til restaurantene i byen. Fiskerne bor i hus bygget på styler i lagunen, dette var en fiskerlandsby lenge før Lagos ble Afrikas største urbane område. De som bor her kaller seg selv for «vannfolket».

Foto: Sunday Alamba / AP / NTB Scanpix

presset sammen som erter på boks, bor de fattige på grunn de ikke eier. Ofte er folk i slummen ikke registrert i offentlige registre. Uten papirer på at de eksisterer faller de utenfor skole- og helsetilbud og får ikke stemme ved valg.

Ofte er ikke bebyggelsen engang tegnet inn på kartet. Usynligheten gjør slumboerne sårbar når investorer oppdager at den skitne grunnen de bor på kan bli attraktive tomter i millionklassen.

Verdens voksesmerter

Vi er i Lagos, Nigeria, den største metropolen på hele det afrikanske kontinentet. 21 millioner mennesker bor her. Byen er kaotisk, støyende,

forurenset, forstoppet; men også optimistisk. Her finner man moderne kontorbygg og leilighetskomplekser med parabolantenner vendt mot solen.

Heisekraner svinger armen i takt med hjulene i økonomien. Den vokser og vokser. Nigeria har ikke bare den største byen, men også den største økonomien i hele Afrika. Oljen er fortsatt viktigst, men eiendomsinvestering frister mange nye investorer. De får dollartegn i øyeblikket av tanken på alle de som trenger et sted å bo.

For å få plass til alle sammen, må noen dyttes vekk:

– Vi våknet en dag til lyden av gravemaskiner og motorsager. De skar seg gjennom bærebjelker og gulvplanker.

Tingene våre falt i vannet. Vi forsøkte å redde det vi kunne, vi protesterte og tryglet, men de rev ned hjemmene våre likevel. Myndighetene hadde sendt dem, de sa vi bodde her ulovlig.

Julidagen i 2012

Det er Noa, en mann i 30-årene, som forteller om julidagen i 2012. Den har limt seg fast i minnet. Han padler en enkel tre-kano stille mellom husene i Makoko, et slumområde midt i Lagos by hvor boligene er bygget på påler i en lagune. Opprinnelig en fiskerlandsby, lenge før Lagos ble en millionby, og fortsatt lever mange av de rundt 200 000 som bor her av fiske. Noa er en av fem ledere i området, han er født og oppvokst her og veldig stolt av hjemstedet.

– Tusenvis av mennesker mistet hjemmene sine den dagen, men de klarte ikke å fjerne oss. I over 150 år har landsbyen vært her. Faren min kom inn hit fra landsbygda da han var gutt, for nesten 100 år siden. Vi leverer fisk til hele Lagos, restaurantene er avhengige av oss. Vi har ikke noe annet sted å være, og jeg vil ikke bo noe annet sted heller. Vi er vannfolket, det er vår kultur å bo her, sier Noa. Han er yngst av 22 søsken. Alle bor fortsatt i Makoko.

Han ber meg sjekke Youtube for å se hva som skjedde dagen slummen ble rasert. Jeg ser motorsager og flammer som spiser opp de små styltehusene, voksne menn som gråter når det lille de eier faller i vannet og blir borte.

Innbyggerne hadde fått 72 timer på seg til å flytte.

Byens brutale basketak

Noa og de andre beboerne i Makoko er ikke alene om å våkne til lyden av motorsager. Bare i Nigeria skal 2 millioner mennesker ha blitt gjort hjemløse etter myndighetenes ødeleggelser av slumområder. Men eksakte og pålitelige tall er umulig å finne, for når slummene og de som bor der ikke er registrert – hvordan telle hvor mange som rammes? Myndighetene selv er ikke alltid interessert i å telle. På engelsk kalles fenomenet slum evictions.

Noen kilometer fra Noas hus er et av verdens største byggeprosjekter i gang. En helt ny bydel langs Lagos kystlinje som investorene kaller Eko Atlantic. Her skal nesten en halv million mennesker bo. 250 000 skal pendle inn til området hver dag.

Arkitektens tegninger lover lykkelige mennesker spankulerende i solskinn, kaffe-slurpende på fortauskafeer og handlegater med vesker som koster mer enn Noa noen gang vil tjene. På byggeplassen koker det; gravemaskiner, heisekraner, store skip som pumper opp sand fra havbunnen. Skjelettet av tre leilighetskomplekser er allerede reist og vi møter en av bygningsingeniørene, han er euforisk.

En afrikansk lagune

– Det blir fantastisk! Utsikt over Atlanterhavet, en liten lagune med plass til seilbåter og elveløp med gondoler. Ingen

Verdens største byområder

Tokyo–Yokohama	37,8	Osaka–Kobe–Kyoto	17,0
Jakarta	31,3	Moskva	16,6
Delhi	25,7	Dhaka	16,2
Seoul–Incheon	23,6	Kairo	15,9
Manila	22,9	Bangkok	15,3
Mumbai	22,9	Los Angeles	15,1
Karachi	22,8	Kolkata	14,8
Shanghai	22,7	Buenos Aires	14,3
New York City	20,7	Teheran	13,7
Sao Paulo	20,6	Istanbul	13,5
Beijing	20,4	Lagos	12,8
Mexico City	20,2	Shenzhen	12,2
Guangzhou	18,8		

Kilde: Demographia/FN (Anslag per april 2016.)

Makoko-slummen i Lagos i Nigeria. Foto: Iwan Baan

Det bor rundt 200 000 mennesker i Makoko, men det er bare to små skoler med plass til rundt 200 barn til sammen. De fleste som bor i slummen verden over er ikke registrert, og har derfor ikke tilgang på skoler, helsetjenester eller får stemme ved valg. I Makoko har innbyggerne selv sørget for de to skolene, og penger til å lønne lærerne samles inn fra foreldrene. Foto: Anne Håskoll-Haugen

trenger å forlate Afrika når man kan få det samme livet her som i New York, bare med mye deiligere klima. Jeg inviterer deg tilbake på en drink om to år!

Han er fra Libanon, og vil helst ikke ha navnet på trykk. Men han er en av stadig flere utlendinger som tror på eventyrlig vekst i Nigeria. Men selv har han ingen planer om å bo i den nye bydelen. Jeg lurer på hvem som egentlig har råd til å bo her, i et land hvor 80 prosent av befolkningen lever for under to dollar dagen.

– Du vet, i et land med 80 millioner mennesker, om bare én promille av dem har nok penger til å kjøpe leilighet her, ville vi likevel ha fylt denne nye bydelen mange, mange ganger.

Clinton vinket

Før lå en offentlig strand her hvor Eko Atlantic bygges, et av de få uteområdene folk i Lagos hadde tilgjengelig – og som det ikke kostet noe å benytte seg av. Prosjektet har møtt protester fra miljøvernere.

Også arbeiderne har protestert i gatene på grunn av dårlige arbeidsvilkår. Men ropene druknet i lyden av sementblanderen, og i stedet kom USAs tidligere president Bill Clinton på besøk. Han skulle velsigne byggestarten i 2013. Clinton gjorde som han pleier, viser pressebildene: han svettet, smilte og vinket ivrig.

Om gestikuleringen var et farvel til fiskeren Noa, eller et velkommen til utenlandske investorer, kan vi bare gjette oss til. ■

Megabyene

En megaby (megacity) er et urbant område med mer enn ti millioner innbyggere. Det finnes i dag 35 slike byer i verden. Tokyo i Japan er verdens største, med nesten 40 millioner innbyggere.

Hva er en slum?

Typisk for en slum er at de som bor der lever utenfor den formelle infrastrukturen som håndterer søppel, strøm, kloakk, skole, veier, helse og alle andre offentlige tjenester. Innbyggerne har sjelden formell eiendomsrett til hus og grunn. Ofte er beboerne heller ikke registrert i offentlige registre. De kan derfor ikke stemme ved valg.

Verdenskonferanse om byer 2016

I oktober er det en verdenskonferanse om fremtidens byer i Ecuador. FNs organisasjon for byspørsmål, UN Habitat, er arrangør. Et av spørsmålene som skal diskuteres er: *Hvordan skal de fattige inkluderes i fremtidens byer.*

Jockin, en flyvende slumboer

Myndigheter og utbyggere møter stadig oftere motstand når de forsøker å kaste ut de fattige. Flere steder har slumboere organisert seg. De krever å bli tatt med i regnskapet til byer som gror.

Av Anne Håskoll-Haugen

Da Jockin Arputnam fra India var en spinkel gutt på syv år kom han vandreende inn fra landsbygda til storbyen Mumbais kaotiske mylder. Alene.

Han endte opp i en av byens mange slummer. Nå gir han stemme til slumboere verden over som leder av Slumdweller International. Organisasjonen har avdelinger i 33 land og i hundrevis av byer i Afrika, Latin-Amerika og Asia.

Begynte som protest

Engasjementet hans for slumboerne begynte som en protest:

– Da myndighetene ville kaste oss ut for å bygge svømmebasseng, bestemte vi oss for å tegne kart over området og registrere alle som bodde der. Ved å telle, følte vi oss sterkere, vi så hvor mange vi var, forteller han.

Året var 1974. Over 40 år senere står bosetningen der fortsatt. Protestene ble begynnelsen på Slumdweller International. Organisasjonen ble stiftet i 1996 da flere mindre organisasjoner slo seg sammen i en felles front.

Et av de viktigste bidragene er å tegne inn slumområder på kartet.

– Vi må bli synlige for verden! Så lenge vi ikke finnes på kartet, finnes vi ikke for myndighetene. Derfor sender vi kvinner og barn, gamle gubber og alle som kan gå, ut for å tegne opp doer, vannkraner og husene vi bor i.

Femstjerners toaletter

Han får folk som bor i områdene til selv å tegne opp kartene ved å gå opp området med mobiler og GPS. Tusenvis av slumområder har blitt kartlagt på denne måten. Kartene gir oversikt over hvor mange mennesker som deler på en do, hvor mange som deler samme vannkran og hvor langt de må gå for å komme frem. Informasjonen bruker de til å stille krav til myndighetene.

Et viktig mål er å få en plass på offisielle kart, og på den måten bli anerkjent som permanente bosettinger. Selv om mange slummer er ulovlige i den forstand at de som bor der aldri har kjøpt grunnen de bor på, mener organisasjonen at myndigheter bør anerkjenne områdene – enten fordi de har ligget der i generasjoner, eller fordi de fattige ikke har mulighet til å bosette seg noe annet sted. En offisiell anerkjennelse vil i teorien beskytte dem fra utkastelse.

I 2013 ble Arputnam nominert til Nobels fredspris. Selv er han mest opptatt av å bli kjent som *toalettens talsmann*.

– Jeg bor i verdens største demokrati, men det er ikke melk og honning som flyter i våre gater. Det er noe helt annet som flyter der; dritt! Toaletter er verdighet, tenk på kvinnene, på hygiene! Jeg vil bygge fem-stjerners toaletter i slummene, vi har allerede fått på plass flere tusen.

Stolthet og fordom

Akkurat som Noa i slummen i Lagos, er Jockin rak i ryggen når han snakker om slummen han kommer fra. Jockin forteller at han er lykkelig i slummen, det er et godt liv de lever der. Alle kjenner alle, de er oppfinnsomme, han føler seg hjemme og vil aldri bo noe annet sted. De vil bare ikke være usynlige lenger, de vil ha rent vann og skoler til barna. Og toaletter, ikke glem toalettene.

Han sier han vil skape en endring i folks hoder, at selv om de bor i slum, skal de ikke tigge noe fra myndighetene. Bare gjøre krav på det de har rett til, og sammen med politikerne planlegge hvordan de kan forbedre slummen.

– Vi som bor her vet hva som trengs, vi har gode ideer og vi er praktiske folk som kan sette dem ut i livet. Vi ønsker oss ikke store hus, leiligheter eller bil, sier han. Vi er fornøyd med et enkelt liv.

Reiser verden rundt

Selv om han egentlig ikke vil dra noe sted, reiser han likevel til stadighet. Han kaller seg selv en *flyvende slumdweller*, en som reiser verden rundt for å fortelle andre slumboere hvordan de kan organisere seg for å ikke bli feid vekk i byenes byggebonanza. Han minner meg på at uten dem, fattigfolk, kan ikke den indiske middelklassen fungere.

– Vi feier gatene deres, vi vasker klærne deres, kjører barna deres til jobb, lager curryen de spiser og tømmer søppelet. Hvis vi streiker i tre dager vil hele byen stinke! Byer fungerer på grunn av oss, ikke på tross av, sier Jockin. ■

– Vi må bli synlige for verden! Så lenge vi ikke finnes på kartet, finnes vi ikke for myndighetene, sier Jockin Arputnam. Foto: Slumdweller International

24 Tema: Urbanisering

– Bistanden har et utdatert verdensbilde

Av Anne Håskoll-Haugen

Urbanisten Erik Berg river seg i det grå håret. For mens byene vokser og slummene med dem, går bare fem prosent av all internasjonal bistand til byene.

– Norske frivillige organisasjoner har få prosjekter for urban fattigdom, og holder seg unna diskusjoner om byutvikling, sier Berg. Han har jobbet med temaet i Utenriksdepartementet i 45 år. Nå er han pensjonert, men styreleder i Habitat Norge, en organisasjon som setter fokus på urbane utfordringer.

Berg mener bistanden henger igjen i et utdatert verdensbilde, den gang fattige bodde på landsbygda. Han peker blant annet på at å motarbeide eller unngå «slum evictions» (slum-utkastelse, red.anm.) ikke er nevnt i FNs nye bærekraftsmål, til tross for at mål 11 handler nettopp om byutvikling.

Har blitt oversett

Men hvorfor så lite bistand til byene? Den britiske byforskeren David Satterthwaite skriver at urban fattigdom har blitt oversett. Når vi måler fattigdom som å leve for under 1 dollar om dagen, glemmer vi at det er dyrere å bo i byen enn på landet. Dollarmålet burde derfor settes høyere når vi snakker om urban fattigdom, mener han.

Hvem har ansvaret for at livet i slummene blir bedre? Satterthwaite gir en oppskrift med tre ingredienser. Først hva myndighetene kan gjøre; direkte pengeoverføringer til fattige, som støtte til skolepenger og helse-tjenester, regulering av boligområder for fattige familier, og registrering av slumboere så de kan stemme og bli innskrevet på skoler. Dette krever naturligvis politisk vilje.

En mer markedsbasert tilnærming er å gi slumboere tilgang til billige lån så de kan skape sine egne arbeidsplasser. En tredje er å støtte sosiale bevegelse, så de fattige selv kan

presse myndighetene til å føre en politikk som gagnar dem.

Berg mener at et stort hinder er at de pengesterke lever så adskilt fra de fattige at de aldri behøver å forholde seg til deres elendige livsvilkår.

– Fordi de ikke ser de fattige, føler de heller ikke noe press for å gjøre noe med hvordan de lever, sier han. Ifølge Berg formes byene av kravene og behovene til de som har penger og innflytelse. Fattigdom, slum og kriminalitet som følger, blir en trussel de rike må beskytte seg mot. De murer livene sine inn bak høye gjerder og vakter i det som kalles «gated communities.»

– Kanskje kan man håpe at dette livet i «fangenskap» blir så uutholdelig at det til slutt blir et politisk krav – også fra de rike – om å gjøre noe med hvordan slumboerne har det, sier Berg.

Rive, bygge nytt eller forbedre

Styrelederen i Habitat Norge mener det hovedsakelig er tre ulike strategier som praktiseres når myndigheter skal forholde seg til slumområder:

Sanering, altså å måke de fattige vekk, eller bygge egne områder for de fattige, slik som for eksempel favelaene i Brasil, eller gjøre små forbedringer i slumområdene som allerede eksisterer. Berg holder en knapp på den siste.

– Nobelprisvinner Muhammad Yunus har sagt at fremtidens barn vil måtte gå på museum for å lære hva fattigdom var. Det er lite sannsynlig at han får rett. Mange ser på slum som en midlertidig bieffekt av byer i vekst. Men fattigfolk er fast inventar i verdens metropoler, og det blir umulig å feie dem rundt som søppel på gata, sier Berg. ■

Urbanisten, Erik Berg.

De dro fra land

Vi spurte: **1.** Hva er det beste med Dhaka? **2.** ...og hva er det verste?

Lal Fani (29), eier av tekiosk

Lal Fani var lutfattig da hun kom til Bangladesh' hovedstad fra landsbygda for sju år siden. I landsbyen fantes det ikke arbeid. I storbyen fikk både hun og mannen jobb. Hun sparte penger i fem år. Da hadde hun nok til å kjøpe seg en tekiosk. Det skjedde for to år siden. Nå tjener hun det dobbelte av mannen, og har råd til å sende sine tre sønner på skolen.

1. Det fantes ikke jobber for kvinner i landsbyen. I Dhaka derimot finnes det mange. Jeg fikk jobb som dagarbeider allerede første dag jeg kom til byen. Det er slitsomt å bo her, men hvis du vil endre livet ditt gir Dhaka deg den beste sjansen.

2. Folk er ikke ærlige her. Byen mangler moral. Derfor er også alt så dyrt og folk prøver å lure deg. Prisene på ris, olje, løk kan øke plutselig. Det er som å bo i en verden der ingen bryr seg om andre mennesker.

Jahangir Alam (27), møbel-reparatør

MD. Jahangir Alam kom til Dhaka fra Noyakhali da han var seksten. Flom og erosjon tok med seg familiehjemmet og alt de eide. Han vender ikke tilbake. Dhaka er hans hjemsted nå. Her arbeider han på et verksted som reparerer møbler.

1. Vi levde et liv i konstant frykt for flom og erosjon. Etter at jeg kom til Dhaka er den frykten borte. Selv i regntiden er det arbeid i Dhaka. Det er alltid jobb å få.

2. Luften er så dårlig at du ikke kan puste. Selv vannet lukter vondt. For hvert år blir forurensningen verre, men ingen bryr seg.

Hvert år flytter 26 millioner mennesker fra landsbygda og inn til byene i afrikanske og asiatiske land. Mumbai er Indias mest folkerike by med mer enn 20,5 millioner innbyggere. Foto: NTB Scanpix

sbygdta til storbyen

Av Fabeha Monir (tekst) og GMB Akash (foto), i Dhaka

MD Motahar Hossain (60), eier av rickshaw-utleie.

Han kom fra Noyakhali til Dhaka for tredve år siden. I starten var han rickshaw-sjåfør. Nå eier han Rickshaw House og leier ut rickshaw til andre. Det har han gjort i tjue år.

1. I en storby har du alle muligheter. Moren min var syk, og i landsbyen fantes det ikke noe helsetilbud. Da jeg tok henne med til Dhaka, var hun døende. Etter å ha fått behandling kom hun seg, og levde i åtte år til.

2. Jeg hater måten Dhaka utvikler seg år for år. Det kommer flere og flere folk. Det er overbefolket og forurenset. Frisk luft finnes ikke noes ted. Hvis det fortsetter som nå, vil alle i Dhaka by dø før de er halvveis i livet.

Kolpona, hushjelp

Kolpona arbeider som hushjelp. Hun bor i Komlapur-slummen med mann og barn. De kom til Dhaka fra Horeshpur for fem år siden.

1. På landsbygda må jenter gifte seg veldig unge. I Dhaka derimot sender jeg døtrene mine på skolen, og det finnes ikke noe sosialt press for å gifte seg. Jeg liker at folk i byen kan leve på den måten de selv ønsker. Det er så mange muligheter til arbeid og vekst.

2. Alt er veldig dyrt. Og likevel er det ikke noe garanti for kvalitet. På landsbygda bruker ikke folk tilsetningsstoffer i maten. Her i Dhaka derimot er alt giftig. Alt fra luft til vann er forurenset.

Sila (32), tidligere fabrikkarbeider, nå hjemmearbeidende

Sila kom til Dhaka sammen med mannen sin for ti år siden. Hun jobbet først i en tekstilfabrikk, men etter at hun fikk sitt første barn har hun sluttet i jobben. Mannen hennes ønsket heller ikke at hun skulle jobbe på fabrikk lenger, siden han allerede etter få år tjente svært godt.

1. I begynnelsen var det veldig tøft, men takket være hardt arbeid endret vi vår egen skjebne. Byen kan skape mirakler. Jeg hadde aldri trod at mannen min alene skulle kunne tjene så godt at jeg nå kan leve fredelig og se på tv. Hver fredag går vi sammen på kino.

2. Det er overbefolket. Alle må kjempe om sine grunnleggende rettigheter. Og trafikk-kaoset er forferdelig. For å bevege deg til et sted som egentlig ligger 20 minutter unna, må du starte to timer før du egentlig burde.

Bokul Miah (30), rickshaw-sjåfør

Bokul Miah kom til Dhaka fra Gaibandha med hele familien i 2002. Han har en sønn og en datter.

1. Alle i familien min arbeider, også min mor. Dhaka gir deg en drøm og et håp. Alle i familien har nå sine egne sparekontoer som vi styrer via mobiltelefonen. I landsbyen var slike ting utenkelig.

2. Jeg liker ikke høyhus. Det kommer stadig flere. De åpne plassene og naturen er borte. Det finnes ingen steder å gå en spasertur for å slappe av.

26 **Aktuelt**

Polio- suksess etter 3500 år

Det var 78 kjente tilfeller i fjor. For 18 år siden var det over 350 000 som ble rammet av polio hvert år. Nå er verden i ferd med å ta siste skrittet mot full utryddelse av sykdommen. Men en lomme av motstand gjør sluttspurten farlig og vanskelig.

Av Hege Opseth Vandapuye

En egyptisk steintavle fra rundt 1400-tallet før Kristus er det ekspertene trekker frem som bevis for at poliomyelitt – polio – har eksistert i minst 3500 år. Tabellen viser en ung gutt, portrettert med det som er det klassiske bildet på noen som er rammet; et forkortet bein, preget av lammelser og en fot i en unaturlig stilling i forhold til leggen – det som ofte kalles spissfot-stilling.

Sykdommen, som i første rekke rammer barn, fører til lammelser og i verste fall død. Når Verdensbanken for kort tid siden annonserte det er tid for å gå fra dråpevaksine til sprøyter var det mange som jublet. «En milepæl», sier flere eksperter. I løpet av 18 måneder er målet at sykdommen som har skapt lidelser for millioner av mennesker skal være historie.

– Det er virkelig en gladsak. Man har gradvis fått kontroll – og nå ser det ut som det skal lykkes å utrydde polio. På verdensbasis har sykdom-

men medført mye død, invaliditet og elendighet, sier Karin Rønning, avdelingsdirektør og lege ved avdeling for infeksjonsovervåking i Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Siste skanse

Når det såkalte Global Polio Eradication Initiative ble grunnlagt i 1988 gav polio mer enn 350 000 mennesker lammelser hvert år. Siden den gang har det vært investert gigantsummer for å bekjempe sykdommen. Nedgangen er på fantastiske 99,98 prosent. I fjor var det kun 78 kjente tilfeller globalt. Så langt i år er det 10 kjente tilfeller av endemisk polio – alle i Pakistan og Afghanistan.

– Det er farlige stammeområder som gjør at det er vanskelig å nå ut. Vi har hatt flere tilfeller hvor vaksinatorer er blitt angrepet, forteller Truls Brekke i Unicef Norge.

I disse områdene er mistenksomheten mot motivene bak vaksinasjonskampanjene stor. Taliban hevder at helseteamene egentlig er spioner og det er også mange som tror at kampanjene egentlig handler om å sterilisere barn.

Senest i midten av april ble åtte politimenn i byen Karachi drept da de holdt vakt mens det foregikk poliovaksinering. I januar ble 15 personer drept og 24 alvorlig skadd da en selvmordsbomber sprengte et vaksinesenter i Quetta. De siste tre årene er mer enn 100 mennesker som har deltatt i vaksinasjonskampanjer blitt drept i militante angrep.

– Det viser litt av utfordringen ved å klare å stoppe nye smittetilfeller i disse to landene. I grenseområdene mellom de to landene har Taliban utstedt fatwa mot polio-vaksinen, og det er her vi finner de siste tilfellene av polio, sier Brekke.

Han har nettopp kommet tilbake fra Syria hvor FN-organisasjonen har stått sentralt for å slå tilbake et utbrudd av polio i 2013. Da var det 13 år siden forrige utbrudd. Situasjonen

Polio ble oppdaget i Syria i 2013. Nå er utbruddet for lengst under kontroll og UNICEF fortsetter vaksineringsen.

Foto: Truls Brekke/Unicef

er nå under kontroll.

– Men det er viktig at man fortsetter å vaksinere. Skiftet fra dråpevaksine til sprøyter kan gjøre at vi faktisk nå kommer helt i mål, kommenterer han.

Må fortsette å vaksinere

Norge har ikke hatt kjente polioutfeller siden 1960-tallet. Nå er hele landet «gjennomvaksinert» og Rønning

«Man har gradvis fått kontroll – og nå ser det ut som det skal lykkes å utrydde polio.»

Karin Rønning, avdelingsdirektør, avdeling for infeksjonsovervåking i Nasjonalt folkehelseinstitutt

i Folkehelseinstituttet mener det er så godt som null sjanse for at virusmitten igjen vil spre seg som følge av flyktningstrømmen. Hun forklarer hva som ligger bak beslutningen om å skifte vaksinasjonsform og hvorfor det betegnes som en stor milepæl:

– Man etablerer en infeksjon ved å gi poliovaksine i dråpeform. Du får en immunitet, men kan likevel utvikle polioliignende sykdom med lammelser fordi dette er et levende virus. Vi er nå så nærme utrydding av sykdommen at Verdens Helseorganisasjon har gitt beskjed om dette skiftet. En sprøytevaksine er døde virus og kan ikke gi sykdom slik dråpene kan gjøre.

– Om verden erklærer at sykdommen er helt utryddet – betyr det at den ikke kan komme tilbake?

Poliomyelitt

■ Poliomyelitt (polio) er en virus-sykdom som vanligvis gir forkjølelssymptomer, smerter i kroppen eller magesyke. I noen tilfeller gir den hjernebetennelse (encefalitt) eller varige lammelser. Sykdommen kan også være dødelig.

■ Før vaksinen kom i 1956, var det årlige polioepidemier i Norge der flere hundre barn og ungdommer fikk varige lammelser. Opptil 10 prosent døde.

■ Poliovaksineringen i verden har vært så vellykket at Nord- og Sør-Amerika ble erklært poliofritt i 1994. Det afrikanske kontinentet har vært poliofritt i ett år.

■ Europa ble erklært poliofritt i 2002. ■ I disse landene frykter man nye utbrudd: Kamerun, Etiopia, Irak, Nigeria, Somalia, Sør-Sudan, Syria, Ekvatorial-Guinea.

– Det stemmer. Da skal den være utryddet om man bruker riktig regime. Men man må fortsette å vaksinere til man er helt sikker på at det ikke finnes tilfeller. Det blir som kopper på 50-tallet. Sykdommen ble utryddet, men man fortsatte å vaksinere en periode etter det, så man var helt sikker på at det er borte, sier Rønning.

Hun beskriver sykdommen som «grei» – i den forstand at det er bare mennesker som er vert for viruset. Det forenkler smittebildet.

– Det er ingen dyr på veien mellom viruset og mennesket. Derfor ligger det godt til rette for utryddelse – om man har vilje og penger, konkluderer hun.

Bonus

Den intensiverte kampen mot polio

har også gitt bonuseffekter andre steder. Laboratorier benyttes videre i arbeid med helseovervåking og sykdomsberedskap.

– Et godt eksempel på dette er fra Nigeria der polioapparatet og erfaringene fra polioarbeidet bidro til å hindre spredning av Ebola, sier Mari Grepstad, rådgiver i Seksjon for global helse, Norad.

I perioden 2014 til 2019 bidrar Norge med 240 millioner kroner årlig til Global Polio Eradication Initiative. Av dette brukes 190 millioner kroner til introduksjonen av rutinevaksinering i 73 av verdens fattigste land. Dette gjøres gjennom vaksinealliansen GAVI. 50 millioner kroner blir kanalisert gjennom Verdens helseorganisasjon. ■

FN-topp frykter sammenbrudd i Afghanistan

FNs spesialutsending til Afghanistan frykter at samlingsregjeringen kan bryte sammen. Han advarer mot «alvorlige konsekvenser».

Av Tor Aksel Bolle

Hvis Afghanistans sentralregjering overlever 2016 vil det være en prestasjon i seg selv.»

Det sa Nicolas Haysom, som er FN's spesialutsending til Afghanistan, da han i mars orienterte FN's sikkerhetsråd om situasjonen i Afghanistan. Det norske utenriksdepartementets referent fra møtet karakteriserer Haysoms situasjonsrapport som en «svært direkte og dyster advarsel» om utfordringene Afghanistan står overfor.

5 store utfordringer

Ifølge FN's øverste sjef i Afghanistan står regjeringen i landet overfor fem store og alvorlige utfordringer som alle må overvinnes.

■ Økonomien er i fritt fall. Den afghanske økonomien har vært fullstendig basert på det internasjonale samfunnets støtte og tilstedeværelse. Det økonomiske sjokket etter at mye av inntektene har forsvunnet har vært langt større enn forventet.

■ Sikkerhetssituasjonen er svært vanskelig. Taliban tok kontroll over 24 distriktssentre i 2015, samt provinshovedstaden Kunduz.

■ Samlingsregjeringen, hvor makten er delt mellom president Ghani og «regjeringssjef» Abdullah, fungerer ikke. Den politiske eliten er fragmentert og har ulike interesser.

■ Afghanistan er avhengig av fortsatt økonomisk støtte fra det internasjonale samfunnet. Om lag 70 prosent av regjeringens forbruk er betalt utenfra.

■ Fredsprossen må bevege seg

fremover. Direkte samtaler mellom Taliban og regjeringen må komme i gang.

– Regjeringen fungerer ikke

Arne Strand, forskningssjef ved CMI, mener det er sentralregjeringens manglende evne til å styre som er det kanskje aller største problemet i Afghanistan nå.

– Grunnleggende funksjoner i regjeringen er ikke på plass, det er stor splittelsen innad i regjeringen. Og det at regjeringen ikke fungerer får selvfølgelig store ringvirkninger, blant annet militært og økonomisk. Da Kunduz falt i fjor var det vel så mye et politisk tap som et militært nederlag.

– Er det fare for fullt sammenbrudd?

– Det er selvsagt vanskelig å spå når situasjonen er så kompleks. Men når regjeringen ikke fungerer sprer det seg stor usikkerhet. En del aktører kan begynne å se etter alternative løsninger som sikrer deres interesser. Man kan se for seg et sammenbrudd sentralt og at Taliban raskt tar over store områder. Helmand er veldig utsatt, det samme er «norske» Faryab og flere andre provinser.

– Hvor står fredsprosessen for øyeblikket?

– Nå ser det ut til at Taliban står mer samlet igjen etter å ha vært splittet. Det er positivt med tanke på å komme i gang med reelle fredsforhandlinger. Forhåpentligvis innser de ulike partene at et kollaps vil være negativt for alle. Men det er mange ulike aktører som må holde seg i skindet hvis dette skal gå bra. Og regjeringen må begynne å fungere. ■

Den forverrede sikkerhetssituasjonen er en av flere store utfordringer som den svake regjeringen må løse. Bildet viser fornøyde Taliban-soldater etter at byen Kunduz ble tatt av Taliban i fjor høst. Foto: Scanpix/AP

Økonomi

Politikerne avgjør om vekst gir ulikhet

Økonomisk vekst i utviklingsland trenger ikke gi økt ulikhet, ifølge en ny rapport som analyserer afrikanske og asiatiske land. – Politikerne avgjør, fastslår økonomiprofessor. **Av Asle Olav Rønning**

En rekke utviklingsland har det siste tiåret opplevd sterk økonomisk vekst. Samtidig har forskjellene mellom fattig og rik økt.

Det er imidlertid ingen naturlov at økonomisk vekst i utviklingsland må gi økt ulikhet. Det viser en ny rapport med detaljerte data om utviklingen i Uganda, Ghana, Etiopia, Vietnam og Bangladesh.

Rapporten er utarbeidet av den britiske tenketanken Overseas Development Institute (ODI). Det danske utenriksdepartementet er oppdragsgiver. Landene som er plukket ut er alle blant Danmarks hovedsamarbeidsland.

Husholdningsundersøkelser

■ Rapporten «*Middle-income transitions and inequality: is there a link?*» er utgitt av Overseas Development Institute (ODI). Den er finansiert av Danmark utenriksdepartementet og den veldedige stiftelsen Bill & Melinda Gates Foundation.

■ Forfatterne baserer seg i stor grad på data fra husholdningsundersøkelser i det enkelte land. Et utvalg, som skal representere et tverrsnitt av befolkningen, er spurt om inntekt og forbruk.

■ Slike husholdningsundersøkelser er kostbare å iverksette og gjennomføres ofte kun hvert femte år eller sjeldnere. Rapporten er basert på undersøkelser i perioden 1999–2012.

Ulik status, ulik gevinst

At de har lykket med å få til kraftig økonomisk vekt siden 2000, er et fellestrekk for de tre afrikanske og de to asiatiske landene i rapporten. Der slutter imidlertid likhetene. Ut fra sosial klasse og inntekt har den økonomiske veksten slått helt forskjellig ut landene imellom.

I den ene enden av skalaen står Uganda. Landet har hatt en sterk økonomisk vekst – rundt fem prosent av brutto nasjonalprodukt (BNP) – over lang tid og samtidig kraftig økende forskjell mellom fattig og rik. De ti prosent rikeste har økt sin andel betydelig siden 1999.

I motsatt ende står Etiopia, også med sterk økonomisk vekst, men med en helt annen utvikling – der de 40 prosent fattigste har hatt en relativt sett høyere økning i inntekten enn de 10 prosent rikeste.

De to østafrikanske landene, som begge har en nær fortid preget av krig og konflikt, viser spennvidden i utviklingslandenes økonomiske muligheter.

Avviser myte

– Økonomer liker å tro at det finnes noen store strukturelle krefter som skaper ulikhet og at disse mekanismene er i funksjon overalt. Det er rett og slett ikke sant, sier Stephan Klasen, professor i utviklingsøkonomi ved Georg-August-Universität i Göttingen i Tyskland.

Klasen, en av forfatterne bak den nye rapporten, sier at det ikke finnes noen lovmessig sammenheng mellom økonomisk vekst og økt ulikhet.

Mens ulikheten har økt i Uganda under Yoweri Museveni...

Foto: Noor Khamis / Reuters / NTB Scanpix

I stedet må nasjonale myndigheter i hvert enkelt land ta hensyn til særegne nasjonale forutsetninger og foreta veivalg. Disse forholdene og beslutningene påvirker hvilke former utviklingen tar.

– Rapportens budskap er at politikk har betydning. Politikerne kan velge om de vil føre en politikk som gagnar de fattige eller en politikk som gagnar de rike, sier Klasen, som

«Politikerne kan velge om de vil føre en politikk som gagnar de fattige eller som de gagnar de rike»
Stephan Klasen, økonomiprofessor

er medlem av FNs rådgivende komité for utviklingspolitikk.

Landbruk og sosiale programmer i Etiopia

Etiopia og Uganda er de to landene som rapporten bruker mest plass på. Etiopia begynte sin periode med kraftig økonomisk vekst på slutten av 1990-tallet. Utgangspunktet var små økonomiske forskjeller, ifølge rapporten en arv fra det marxistisk-inspirerte Derg-regimet, som la vekt på konfiskasjon og refordeling av land.

Etter at dagens regjeringsparti (EPRDF) kom til makten, har Etiopia satset på omfattende investeringer i jordbruk, noe som har kommet den fattigste delen av befolkningen til gode. Rapporten peker også på sosiale sikkerhetsprogrammer, desentrali-

■ RWANDA

Rwanda satser på blomster

2016 skal bli året da Rwanda for alvor starter eksport av blomster til andre land i Afrika og Europa, ifølge landets myndigheter. Landet har gode forutsetninger med fruktbar jord, egnet klima takket være høyden over havet og mye nedbør.

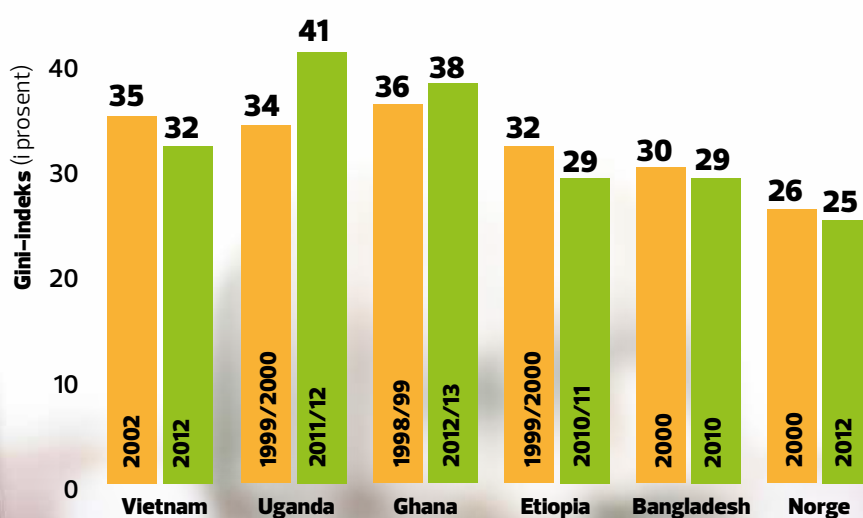
■ PENGEOVERFØRINGER

3480

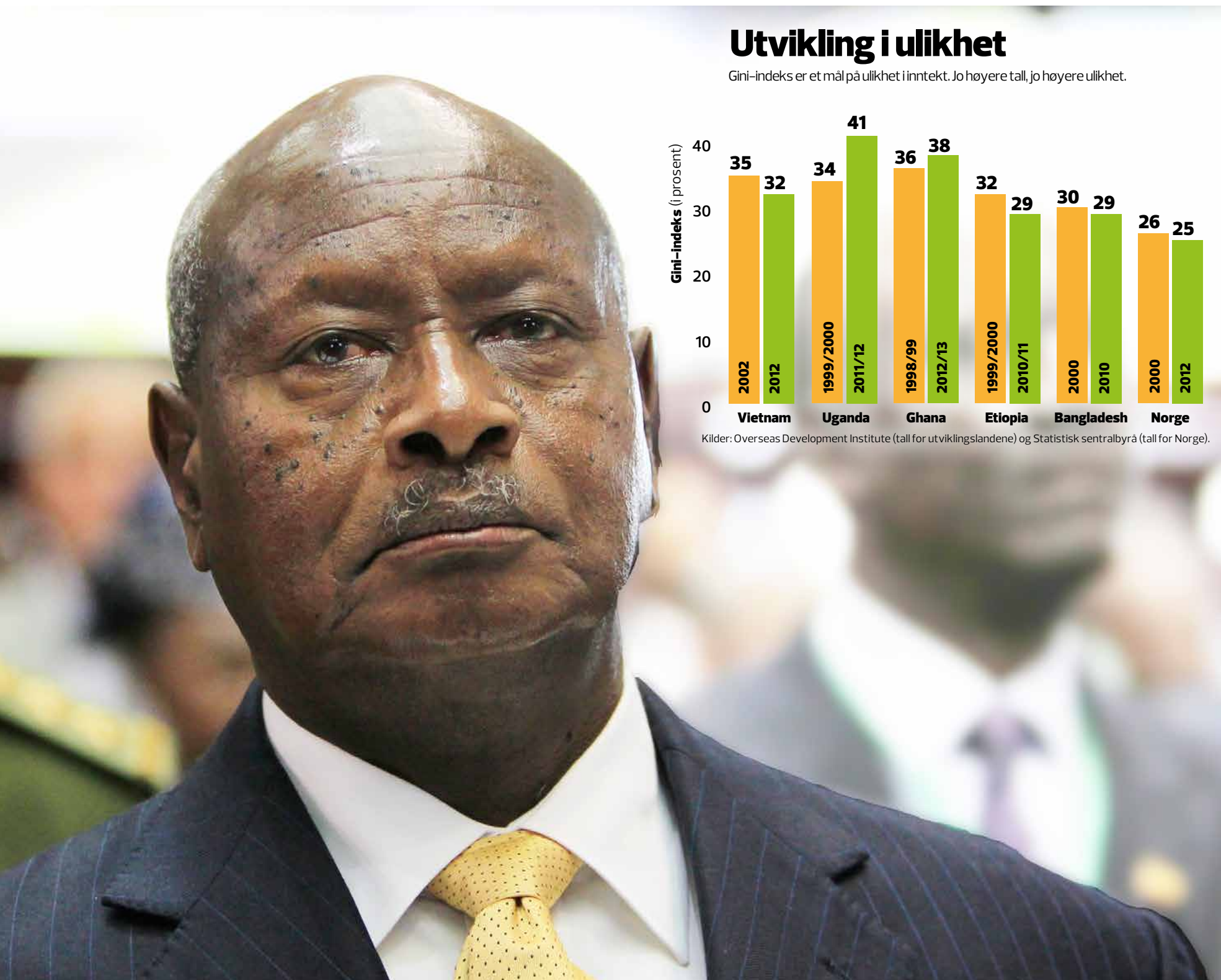
milliarder kroner. Det var summen migranter fra utviklingsland sendte til sine hjemland i fjor ifølge Verdensbanken. Det er en svimlende sum, men likevel bare 0,4 prosent høyere enn i 2014.

Utvikling i ulikhet

Gini-indeks er et mål på ulikhet i inntekt. Jo høyere tall, jo høyere ulikhet.

Kilder: Overseas Development Institute (tall for utviklingslandene) og Statistisk sentralbyrå (tall for Norge).

sering og investeringer i infrastruktur.

Dette har bidratt til at Etiopia har greid å kombinere de høyeste økonomiske vekstratene i Afrika sør for Sahara med å fortsatt være et av landene med minst forskjeller mellom fattig og rik.

... men i Uganda økte de rikeste sin andel

Uganda har i likhet med Etiopia hatt kraftig økonomisk vekst og har lykkes med fattigdomsreduksjon. Andelen som lever i ekstrem fattigdom har sunket fra 50 prosent ved midten av 1990-tallet til under 20 prosent i 2012. Likevel er inntektsfordelingen blitt mye skjevare på disse årene. Den fattigste delen av befolkningen har riktignok økt sin inntekt, men de velstående har økt sin inntekt mye mer.

Resultatet etter mer enn et tiår med sterk vekst er at de rikeste 10 prosent i Uganda har en betydelig større andel av samlet inntekt enn før vekstperioden begynte.

Rapporten viser til økonomisk politikk, lite offentlige investeringer i landbruket og at landet har et svakt utbygd sosialt sikkerhetsnett som årsaker.

Stor spennvidde i erfaringer

De tre andre landene i undersøkelsen – Ghana, Vietnam og Bangladesh – ligger mellom ytterpunktene Uganda og Etiopia. Ghana og Vietnam har hatt kraftig økonomisk vekst, preget av økende forskjeller mellom fattig og rik fram til 2005.

I Vietnam sank deretter forskjellene som følge av at de fattigste økte

...sank den i Etiopia under statsminister Meles Zenawi.

Kahled Elfiqi / Reuters / NTB Scanpix

sin andel av samlet inntekt.

I Bangladesh har utviklingen vært ganske jevn gjennom hele tiåret 2000-2010 og en relativt stor del av den økonomiske gevinsten har kommet de aller fattigste til gode.

Den store spennvidden i landenes erfaringer underbygger poenget i rapporten om at det ikke finnes én modell for hvilke sosiale effekter økonomisk vekst i utviklingsland har.

Samtidig understreker forfatterne at det statistiske grunnlaget kan være spinkelt og at man må være forsiktig med å trekke for bastante konklusjoner på tvers av land.

Utdanning kan tette gapet

Fordelingen av ressurser i samfunnet dreier seg ikke bare om penger. Det handler også om tilgang på goder som utdanning og helse.

På dette punktet er rapporten klar: I alle landene som er undersøkt – også i de landene der de økonomiske ulikhetene har økt – har det skjedd en utjevning når det gjelder tilgang på utdanning. De fattige har fått økt tilgang på utdanning. I mange tilfeller har utdanningsgapet mellom fattig og rik, målt som antall år på skolen, minsket. ■

30 Økonomi

■ LEVEALDER

48

år er forventet levealder i Swaziland. Livsløpet er det korteste i verden. Japanerne lever lengst, der er forventet levealder 84 år.

Situasjonen er så ille at det er vanskelig å forklare over telefon.»

Flyktninghjelpens landsjef i Etiopia, Ahmednur Abdi til Dagbladet om tørken som har rammet Etiopia og flere andre land.

■ SKATT

Afrikanske land tar inn mer skatt

Åtte afrikanske land i en undersøkelse har økt sin skatteinntang betydelig mellom 2000 og 2014. Skatt som andel av BNP økte med fem prosentpoeng eller mer i Tunisia, Marokko, Rwanda og Sør-Afrika, ifølge OECD.

Blomster og bananer gir vekst for Fairtrade

Blomster og bananer ga oppsving i salget av Fairtrade-merkede produkter i Norge i fjor. Det ble solgt rettferdige varer for 720 millioner kroner i 2015, en økning på 26 prosent fra året før.

Av Asle Olav Rønning

Fairtrade er verdens største merkeordning for rettferdig handel. I Norge økte omsetningen med 26 prosent i 2015. Blomster og bananer sto for en stor del av veksten.

Samlet omsetning var solide 720 millioner kroner, går det fram av årsrapporten til Fairtrade Norge.

– Vi håper at vi nå er i en positiv utvikling og at næringslivet er mer aktive. Samtidig er det en lang vei å gå, sier daglig leder Marianne Størseth i Fairtrade Norge.

Økt oppmerksomhet

I 2013 kollapset en bygning i Rana Plaza-komplekset i Dhaka i Bangladesh og mer enn tusen tekstilarbeidere døde. Mange arbeidet med å lage klær for vestlige klesmerker.

Størseth mener at slike tragiske hendelser fører til økt oppmerk-

somhet i næringslivet om at det er nødvendig å sikre at råvarer og produkter er produsert under ansvarlige forhold. Den økte oppmerksomheten gjelder ikke bare klesbransjen, selv om det var denne som ble rammet, men import fra utviklingsland generelt.

Globalt er mer enn 1,65 millioner bønder og arbeidere med i Fairtrade-sertifiserte produsentorganisasjoner. Kenya, Tanzania og India er de tre største landene.

Merkeordningen skal sikre ar-

«Vi håper at vi nå er i en positiv utvikling og at næringslivet er mer aktive.»

Marianne Størseth i Fairtrade Norge

beidsforholdene for bønder og arbeidere i utviklingsland. Ordningen skal også sikre at mer av inntektene fra handelen skal komme produsentene til gode.

– Dagligvarebransjen har stor makt

Størseth mener at det er stor interesse fra forbrukerne for å kjøpe Fairtrade-merkede produkter. Bøygen er ofte tilgjengeligheten i butikkene. Ikke minst er dagligvarebransjen viktig.

– Det er dagligvarebransjen som bestemmer hvilke produkter som skal plasseres i hyllene. Det har vært en vekst, men det er viktig at de jobber for å få flere produkter tilgjengelige, sier Størseth.

Med bare tre store dagligvarekjeder i Norge, er det stor makt hos de enkelte innkjøperne.

Norge har ligget etter andre land, for eksempel Sverige, når det gjelder andelen Fairtrade-produkter i handelen. I Sverige er den årlige omsetningen på 3,2 milliarder svenske kroner, mer enn fire ganger høyere enn omsetningen i Norge.

Offentlige innkjøp

Ifølge Størseth er ikke målet først og fremst at det skal komme mange flere Fairtrade-merkede nisjeprodukter i butikkene. Det viktige er store produktgrupper som kan monne i omsetning og gi merverdi tilbake til bønder og arbeidere i utviklingsland.

– Alle nye produkter er bra. Men det må være produkter som skaper volum, sier Størseth.

I tillegg til dagligvarebransjen, peker hun på offentlige innkjøp som et viktig område der Fairtrade-merkede produkter kan vokse. I flere fylker og kommuner er det stort engasjement rundt rettferdig handel. ■

De største varegruppene som selges med Fairtrade-merking i Norge

Blomster: 18 millioner stikler (+ 21% fra 2014)

Kaffe: 970 tonn (- 5% fra 2014)

Bananer: 4000 tonn (+ 19% fra 2014)

Iskrem og desserter: 521 tonn (+ 3% fra 2014)

Sjokolade: 185 tonn (+ 27% fra 2014)

Roser fra Øst-Afrika bidrar til sterk vekst for rettferdig handel i Norge. Bildet viser næringsminister Monica Mæland og en av de ansatte hos Fairtrade-produsenten Penta Flowers i Kenya. Mæland besøkte Kenya og plantasjen i fjor høst.

Foto: Trond Viken, Nærings- og fiskeridepartementet.

■ MENNESKERETTIGHETER

1634

personer ble henrettet i fjor, ifølge Amnesty international. Det er det høyeste tallet siden 1989. 90 prosent av henrettelsene skjedde i 3 land: Saudi-Arabia, Iran og Pakistan.

Ikke gi opp eller gi etter for kynikere selv om verdens fattigdom ikke er utryddet i løpet av fem år. >>

USAs president Barack Obama i sin tale til 500 ungdomsledere i London.

Kina låner gigantsummer til afrikanske land

Etiopia satser tungt på infrastrukturutvikling, og senere i år vil en 700 km lang jernbane som knytter hovedstaden Addis Abeba til havnen i nabolandet Djibouti stå ferdig. Med lån fra Exim Bank of China og konstruksjonshjelp fra flere kinesiske selskaper, som China Railway Group, forventes det nye flaggskip-prosjekt å få en dramatisk innvirkning på Etiopias sosioøkonomiske utvikling.

Foto: Liu Yu / Xinhua News Agency / Sipa / NTB Scanpix

Kina har blitt en viktig økonomisk livlinje for mange afrikanske land. En enkelt statlig kinesisk bank står årlig for utlån tilsvarende halvannet norsk bistandsbudsjett. **Av Asle Olav Rønning**

Kina gir relativt lite i tradisjonell bistand til andre utviklingsland, men er svært viktig som kilde til kapital. Ikke minst i Afrika spiller kinesiske banker en avgjørende rolle som leverandør av kapital til lenge etterlengtede utbygginger av veier, kraftverk og næringsliv.

Akkurat hvor viktig Kina er som långiver kan imidlertid være vanskelig å finne ut av. Myter og fakta rotes ofte sammen når det gjelder Kinas økonomiske engasjement i utviklingsland. Sikker informasjon om hvordan kinesiske banker og selskaper opererer i Afrika er som regel ikke lett tilgjengelig.

China Africa Research Initiative (CARI) ved det amerikanske Johns Hopkins University i Washington DC har nå gransket tallene for et stort antall lån, og sier at siden 2000 har kinesiske banker, myndigheter og utbyggere lånt ut til sammen 87 milliarder dollar – om lag 565 milliarder kroner – til afrikanske land.

Det er mindre enn tidligere anslag, men bekrefter likevel Kinas helt sentrale rolle som leverandør av kapital til Afrikas utvikling.

Halvannet norsk bistandsbudsjett

Den statlige banken Export-Import Bank of China (Eximbank) står for brorparten av lånene. I 2013 var Eximbank en like stor långiver til Afrika som Verdensbanken. Året etter, i 2014, falt de kinesiske utlånene. Tall for 2015 foreligger ikke.

På tross av nedgangen tilsvarte utlånene fra Eximbank alene i 2014 ett og halvt norsk bistandsbudsjett.

Disse landene har lånt mest fra kinesiske banker, myndigheter og utbyggere (samlet lån gjennom de siste 15 år i parentes):

1. Angola (21,2 milliarder dollar)
2. Etiopia (12,3 milliarder dollar)
3. Sudan (5,6 milliarder dollar)
4. Kenya (5,2 milliarder dollar)
5. DR Kongo (4,9 milliarder dollar)

Usikkert om veksten kan fortsette

Gjennom de siste 15 år har utbygging av transport og infrastruktur vært den viktigste sektoren for kinesiske lån, nest viktigst har vært innenlandsk energiproduksjon (med vannkraft, gass og kull og kraftledninger). Den tredje viktigste sektoren har vært gruver og oljeproduksjon.

På det store toppmøtet mellom Kina og afrikanske land i Sør-Afrika i desember 2015 lovet Kinas president Xi Jinping ytterligere 40 milliarder dollar i lån, gaver og eksportgarantier til Afrika i løpet av de neste tre årene.

I et notat fra China Africa Research Initiative pekes det på at mange av de kinesiske investeringene siden 2000 har kommet innenfor olje og andre råvarer. Fallende råvarepriser og oppbremsing i Kinas økonomi kan derfor gjøre det vanskelig for Kina å oppfylle løftene om store lån de neste årene.

– Kina har vært et alternativ

Lån har den ulempen at de skal betales tilbake. Om gjeldsbelastningen

2013 var Eximbank en like stor långiver til Afrika som Verdensbanken.>>

blir for stor i et land kan den true stabiliteten i økonomien. Avtroppende styreleder Astrid Iversen i organisasjonen SLUG – Nettverk for rettferdig gjeldspolitik, sier at en rekke afrikanske land de siste årene har økt sin lånebelastning i faretruende grad.

– Kina har lenge vært en stor långiver. Det har vært fint for utviklingsland å ha alternative finansieringskilder til Verdens pengefond IMF og Verdensbanken. Kinas ikke-innblandingspolitikk gjør at landet ikke stiller krav om strukturelle endringer, som liberalisering av økonomien, for å gi lån, sier Iversen.

Samtidig peker hun på at kinesiske lån kan komme med andre typer betingelser, for eksempel krav om at kinesiske firmaer skal brukes når kontrakter på utbyggingsprosjekter skal tildeles.

Iversen viser til at Kina i stor grad er preget av lukkede prosesser. Det blir dermed opp til de enkelte låntagerne å avgjøre om de vil gi offentlig innsyn i innholdet i lånekontraktene. Uten åpenhet kan det være vanskelig for omverdenen å vurdere om landets gjeld er bærekraftig.

– Manglende innsyn øker faren for oppbygging av illegitim gjeld og for nye gjeldskriser, sier Iversen, som mener at det er behov for et internasjonalt rammeverk for ansvarlig långivning. ■

32 Intervjuet

– Vi bruker ikke skadelige skatteparadiser

Norfund kanaliserte milliard-investeringer til fattige land gjennom såkalte skatteparadiser. Norfunds sjef Kjell Roland sier de er avhengig av å bruke slike «tredje lands jurisdiksjoner». Fondet har imidlertid svartelistet flere finanssentre som de absolutt ikke vil bruke. Men hvem som er på svartelista vil Roland ikke si. **Av Jan Speed**

3 880 millioner bistandskroner var investert av Norfund (Statens Investeringsfond for Næringsvirksomhet i Utviklingsland) via åtte finanssentre som norsk-støttede Tax Justice Network omtaler som skatteparadiser ved utgangen av 2014. Det er dobbelt så mye som i 2009 da det offentlige Kapitalfluktutvalget la fram sin rapport.

Målt i antall prosjekter og som andel av verdien av porteføljen er Norfunds bruk av slike finanssentra om lag uendret siden 2009. Utvalget mente at Norfund bør trekke seg ut av skatteparadisene, som mer formelt kalles «tredjelands jurisdiksjoner».

Kjell Roland, administrerende direktør i Norfund, sier at fondet han leder verken bruker eller er avhengig av, skadelige skatteparadiser og deres skjulte strukturer

– Bidrar Norfund gjennom sin bruk av «tredjelands jurisdiksjoner» til å gi legitimitet til et system preget av hemmelighet og lav skatt?

– For å kunne investere i verdens fattigste land er vi avhengig av finans tjenester fra tredjeland. Dette er finans tjenester som er transparente, åpne og tilgjengelig for alle, og i prinsippet de samme som norske store ikke-statlige organisasjoner bruker.

– Mange av Norfunds investeringer går gjennom finanssentre som Cayman Islands, Mauritius, Panama og Luxembourg. Hvorfor bruker dere ikke heller for eksempel Tyskland eller Sør-Afrika?

– Vi bruker i økende omfang Sør-Afrika fordi de bevisst har forsøkt å lage et lovverk slik at de er egnet for transaksjoner inn i andre deler av Afrika. Botswana og Sør-Afrika har de siste årene prøvd å gjøre seg attraktive for den type transaksjoner. Noen vil kanskje si at de har prøvd å bli skatteparadiser.

– Dere sier at bruk av tredjeland ikke dreier seg om skatteflukt eller hemmelighet. En av de største investeringene dere har gjort i det senere tid er 1,78 milliarder kroner i energiselskapet Globeleq Africa, som er registrert i Guernsey. Hvorfor var det nødvendig å gjøre dette via Guernsey?

– Globeleq var et eksisterende selskap strukturert for 10-15 år tilbake. Det forklarer det anglosaksiske utgangspunktet og hvorfor Guernsey. La meg først si at styret i Globeleq har for en tid siden bedt om en fullstendig gjennomgang av den måten selskapet er strukturert på, med sikte på å rydde og forenkle. Globeleq skal gjennomføre en rekke kompliserte transaksjoner i et stort antall land i Afrika og trenger å kunne operere ut fra et sted. Og det stedet må ha juridiske rammebetingelser for å kunne sitte på en portefølje med investeringer i Afrika sør for Sahara.

– Svarer på alle henvendelser

– I stortingsmeldingen «Sammen om jobben» heter det at «Fondet må kontinuerlig arbeide med å synliggjøre utviklingseffekter av innsatsen...Norfund er underlagt krav om størst mulig åpenhet.» Har dere tenkt å gjøre noen endringer i hvordan dere rapporterer?

– Det kom land-for-land-rapportering for utvinningsindustrien i Norge

« Vi er et offentlig eid selskap, ikke en kampanjeorganisasjon som skal drive med internasjonal politikk.»

Kjell Roland, administrerende direktør i Norfund

for et par år siden. Den omfattet ikke oss. Vi publiserer alle investeringer på hjemmesiden vår, og ved henvendelse til oss kan man få mer informasjon. Vi har ikke i denne debatten hatt forespørsel om konkret informasjon om investeringer. Vi kjenner ikke til at det er etterspørsel etter mer detaljert informasjon fra Norfund enn det vi gir. Vi er villig til å svare på alle slike henvendelser innen grensen av det som er kommersielt sensitivt, eller som begrenses av lovverket i andre land – som for eksempel i England.

– Om det kom krav om mer detaljert rapportering, ville dere gå med på det?

– Å operere åpent og transparent er en grunnleggende verdi for Norfund. Alle lovendringer som går lenger i denne retning hilses velkommen.

– I deres årsmeldinger oppgir dere totalsummer for antall selskaper der norske penger er investert, det totale antall jobber knyttet til disse bedriftene og hva disse totalt betaler i skatt på hvert kontinent. Bør ikke offentligheten få tilgang til mer informasjon – for eksempel om hvor mye skatt som betales i hvert enkelt land?

– Gaia-evalueringen (red.anm. gjort på oppdrag av Norad) av Norfund som kom på denne tiden i fjor peker på en del ting rundt rapportering av utviklingseffekten av våre investeringer, at vi bør publisere mer av materialet vi har. Dette følger vi opp. Det vil komme en stor rapport i løpet av året om utviklingseffekten av Norfunds investeringer. De som passer på oss, Riksrevisjonen, selskapets revisor og generalforsamlingen, har tilgang til all informasjon.

Interne lister

– Har dere interne retningslinjer for bruk av tredjeland som kanal for investeringer?

– Vi har interne retningslinjer om hvilke tredjeland som vi ikke skal være i. Den listen har jeg ikke lyst til å gi deg. Det er noen land som henger etter i utviklingen. Noen av disse vil sikkert overraske, for dette verdensbildet er mer komplisert enn mange tror. Budskapet er ellers at vi unngår tredje land dersom det ikke er veldokumenterte begrunnelser for det. Og begrunnelsen må vi legge fram for investeringskomiteen og ta med i den interne saksbehandling.

– Ikke en kampanje-organisasjon

– Når dere skriver i *Dagens Næringsliv* at dere har full innsikt i hvem deres partnere er, så betyr det at dere kjenner til de reelle eierne av alle selskapene?

– Uten unntak, i første omgang. Det finnes børsnoterte selskaper der vi selvfølgelig ikke forfølger hver enkelt eier, men med store eiere ned til fem prosent i børsnoterte selskaper vil vi vite hvem de er og hvordan de håndterer eierskapet sitt.

– Eva Joly mener det er «bare tull» at dere trenger å bruke skatteparadis. Hva er din kommentar til det?

– Hun påstår at vi ikke kjenner til hvem som er partnerne våre. Da ligger bevisbyrden på Eva Jolys side og ikke på vår.

– Dere har også fått kritikk fra Redd Barna og Kirkens Nødhjelp. Og dere har tatt til motmæle. Tror dere at det er mulighet for et samarbeid i kampen mot skatteparadis?

– Vi er et offentlig eid selskapet, vi er ikke en kampanjeorganisasjon som skal drive med internasjonal politikk. Det er det eieren vår (red.

anm. Utenriksdepartementet) og ikke-statlige organisasjoner som skal gjøre. Men vi er helt enig med Redd Barna og Kirkens Nødhjelp om substans, og vårt standpunkt er så enkelt at den type finansielle tjenester som de benytter seg av i slike tredjeland er ganske sammenfallende med de vi bruker.

– Hvordan tror du utviklingen blir på dette feltet framover?

– Vi er ganske optimistiske. OECD har gjort store framskritt de siste fem årene. Vi ser at skatteparadisenes egentlige mor, nemlig Sveits, endelig er blitt tvunget av USA og Tyskland til å utveksle informasjon på banksiden. Det er økende antall tredje land som er åpne og som utveksler informasjon med skattemyndigheter i andre land og som i denne sammenheng er like legitimt å bruke som banker og finansieringsinstitusjoner i Norge.

– Panama har valgt å posisjonere seg utenfor denne prosessen fordi de trodde de kunne plukke opp noen markedsandeler fra kunder som flyttet fra Sveits og andre områder. Men det har de vel nå funnet ut at ikke er så lurt, sier Roand. ■

– For å kunne investere i verdens fattigste land er vi avhengig av finanstjenester fra tredjeland, sier Norfund-sjef Kjell Roland.

Foto: Espen Røst

Sett fra sør av Sitara Sadaat, i Kabul

Basket og kampsport gir ro i sjelen

VED DE FLESTE statlige og private universiteter i Afghanistan er det så å si umulig for jenter å drive med idrett. Men på Det amerikanske universitetet (AUAF) i Afghanistan er det annerledes.

Her får de kvinnelige studentene muligheten til å drive med en rekke idretter samtidig som de studerer. Og det er populært. Etableringen av volleyball-, basketball-, yoga-, fitness- og kampsportklubber viser at unge afghanske kvinner vil drive med sport hvis de får muligheten.

– Jeg spilte basketball på videregående. Og da jeg begynte på universitetet, ble jeg medlem av klubben her. Selv om jeg er opptatt med studier og jobb, finner jeg alltid tid til trening, sier Said Meetra Alokzay, som studerer statsvitenskap.

EN AV STEREOTYPIENE om Afghanistan er at mange aktiviteter er forbudt for jenter. Det skulle for eksempel ikke være mulig for ei jente å drive organisert idrett, spesielt om treneren var en mann. Og slik er det mange steder. Men jentene ved AUAF har brutt med denne normen. Kvinnelige studenter blir trent av mannlige trenere i så vel basket som volleyball.

På spørsmål om hun føler seg bekvem med å bli trent av en mannlige instruktør, svarer Meetra:

– Det er ikke noe problem for meg. Jeg synes kjønn er underordnet. Vi er først og fremst mennesker. Noen ganger spiller jeg basket med guttevennene mine, det er ikke noe merkelig ved det. Jeg føler meg komfortabel sammen med treneren min, Aimal.

Meetra forteller at hun får ro i sjelen og blir i bedre humør av å spille basket.

– Når jeg er deppa, drar jeg til idrettshallen og spiller basket. Og når jeg hopper og dropper ballen i kurven, føler jeg meg som verdens mektigste kvinne, sier Zohal Rasuli, basketballspiller og økonomistudent ved AUAF.

Zahra Abrahimi er økonomistudent og president i volleyballklubben, hvor hun spiller sammen med tolv lagkamerater. Disse kvinnelige idrettsutøverne blir trent av Hanif Amiry, en profesjonell og erfaren mannlige trener fra det afghanske volleyballandslaget.

– Etter at jeg ble med i volleyballklubben ved universitetet har jeg fått masse erfaring, og jeg spiller nå volleyball på et mer profesjonelt nivå. Treneren vår, Hanif Amiry, jobber hardt og målrettet med å forberede oss på turneringer, sier Zahra Abrahimi.

AFGHANSKE JENTER ØNSKER ikke å oppleve det som mødre deres har gjort. De er motiverte og energiske, og de ønsker å bryte de tradisjonene og normene samfunnet har satt for dem. De er fast bestemt på å få en varig endring. Et av virkemidlene er å lære seg selvforsvar.

Den engelske instruktøren og treneren for kampsportsklubben, Dawn Lloyd, er imponert. – Da jeg merket at studentene mine ønsket å lære seg selvforsvar, bestemte jeg meg for å begynne en kampsportklubb for jenter ved universitetet.

Han forteller at mange studenter meldte seg på, og nå kommer det 17 jenter regelmessig på trening.

– Motet deres har gjort et sterkt inntrykk på meg, og jeg er veldig stolt av å få muligheten til å jobbe med dem, sier han. ■

Sitara Sadaat er frilansjournalist og bor i Kabul.

«Noen ganger spiller jeg basket med guttevennene mine, det er ikke noe merkelig ved det.»

Zohal Rasuli, student

Basketball er populært blant de kvinnelige studentene ved Det amerikanske universitetet i Afghanistan.

Meninger

Fra å yte nødhjelp til å få slutt på nød

Av Elisabeth Rasmusson,
Verdens Matvareprogram

Når verdens ledere møtes til World Humanitarian Summit neste måned i Istanbul er det mye som står på spill for de mest sårbare menneskene i verden.

Det er første gang et slikt humanitært toppmøte avholdes. På FNs generalsekretær Ban Ki-moons initiativ skal regjeringer, humanitære organisasjoner og partnere samles. Også mennesker som selv er rammet av kriser vil delta. Målet er å finne bedre måter å imøtekomme behovene til de millionene av mennesker som kjemper for å overleve krig, konflikter og naturkatastrofer.

Behovet for humanitær hjelp i verden per 2016 er overveldende. Organisasjoner som Verdens Matvareprogram (WFP) må takle en rekke store kriser. De er for det meste menneskeskapt, slik som i Syria, Jemen, Sør-Sudan og Irak. I tillegg kommer de omfattende klimaproblemene forårsaket av værphenomenet El Niño.

Global forpliktelse

Mot dette bakteppet er *World Humanitarian Summit* en historisk mulighet til å forplikte seg som globalt samfunn til å få en slutt på konflikter og redusere lidelser, risiko og sårbarhet i verden. I en raskt skiftende verden, må vi arbeide enda bedre sammen for å hjelpe de mange millioner mennesker som er påvirket av konflikt, og som lever i konstant frykt og nød.

I sin rapport til toppmøtet, «En menneskehet: felles ansvar», lister generalsekretæren opp noen hovedoppgaver. Blant dem er forholdet mellom humanitær kriserespons og mer langsiktig utvikling.

Generalsekretæren skriver at «mens internasjonal humanitær re-

spons og utvikling gir støtte og økt levestandard til millioner, klarer vi ofte ikke å bedre framtidsutsiktene for de mange menneskene som bor i sårbare og krise-utsatte områder på en bærekraftig måte.»

Suksess må måles i forhold til hvordan menneskers sårbarhet og hvor utsatt de er for risiko, blir redusert; ikke i hvordan deres behov blir møtt år etter år, argumenterer generalsekretæren.

Unødvendig skille

Verdens matvareprogram har lenge oppfordret til økt samarbeid mellom humanitære partnere og utviklingspartnere. Det unødvendige skillet mellom humanitær respons og utvikling må bort, slik at vi kan sikre integrert tilnærming til bygging av motstandsdyktighet og krisebereidskap, spesielt i sårbare stater. Sistnevnte innebærer samtidig at den totale innsatsen får en lengre tidsramme.

WFP har et dobbelt mandat – for både humanitær respons og langsiktig utvikling. Det bidrar til at vi kan se beredskap, respons, gjenoppbygging og utvikling i sammenheng, og det underbygger vårt fokus på å fremme motstandsdyktighet.

Klimaforandringene er en av de største truslene mot menneskeheten. De aller mest utsatte er menneskene som lever i størst usikkerhet vedrørende tilgang på mat. Beregninger viser at risikoen for sult og underernæring hos barn kan øke med 20 prosent innen 2050. Klimakatastrofer vil spille en stor rolle i denne økningen.

WFP har lang erfaring og ekspertise i å utvikle og levere storskala-innøvasjoner for å styrke befolkningers motstandsdyktighet mot klimakatastrofer. Arbeidet skjer i samarbeid med stater, partnere og lokalsamfunn.

Bonde og syvbarnsmor

Binta Ndao er en senegalesisk bonde og mor til syv barn. Siden 2014 har hun vært en del av et program som drives av WFP og organisasjonen Oxfam America. Programmet finansieres av – blant andre – det norske Utenriksdepartementet.

R4, *Rural Resilience Initiative*, ble lansert i 2011. Målet er å gjøre det mulig for sårbare husholdninger å bedre egen matsikkerhet og inntekt. På den måten reduseres risikoen relatert til klimaendringer og naturens svingninger.

Gjennom risikostyring blir lokal-

«Siden de nå har forsikring, trenger de ikke selge eiendelene sine eller ta barna sine ut av skolen hvis regnet ikke kommer.»»

Månedens
spatist

Elisabeth Rasmusson

Line Hegna

Jan Arild Snoen

→ Følg debattene på nett: www.bistandsaktuelt.no

■ DEBATT

– Påvirkningsarbeid skaper varig endring

Lokale organisasjoner holder i stadig større grad lokale myndigheter ansvarlig og sikrer at skattepengene blir et felles gode, skriver **Knut Andreas Lid**, leder for internasjonal avdeling i Caritas Norge.

■ DEBATT

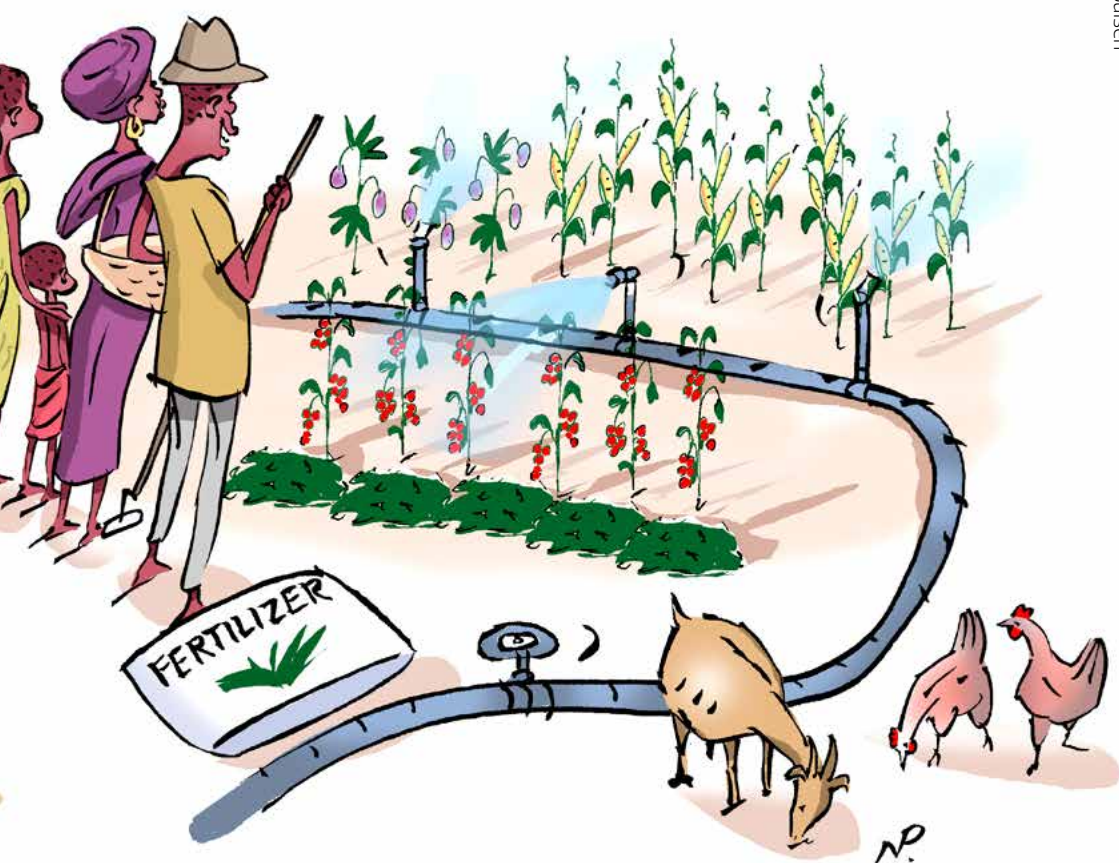
– Ensidige Norad

Norad er markant ensidig. Direktoratet er institusjonalisering av medmenneskelig hjelp, mener **Trond Ali Lindstad**.

■ DEBATT

Ulikhet og marginalisering bidrar til radikalisering

Når vi opplever voldelig ekstremisme må vi svare med å omfavne mangfold, mener **Magdy Martinez-Soliman**, som er assisterende generalsekretær i FN.

Tegning: Niels Poulsen

samfunn sterkere. De investerer i nye frø og gjødsel slik at de har mat året rundt. Og siden de gjennom R4 har forsikring, trenger de ikke selge eiendelene sine eller ta barna sine ut av skolen hvis regnet ikke kommer.

For Binta Ndao betyr dette at hun nå kan takle hyppigere tørkeperioder bedre.

Vendepunkt

Bare gjennom økt samarbeid og forpliktelse til felles ansvar kan World Humanitarian Summit bli et historisk vendepunkt for de menneskene som er mest sårbare i verden – slike som Binta Ndao og hennes familie.

De fleste av landene som støtter WFP øremerker pengene for spesi- fikke operasjoner. De gir ikke flerårig

finansiering som kunne gjort oss mer fleksible i forhold til hvilke problemer vi tar tak i og til å planlegge mer langsiktig oppbygging av motstandsdyktighet.

Norge, derimot gir flerårig fleksibel finansiering gjennom vår nye strategiske partnerskapsavtale. Vi trenger flere givere som vil følge Norges eksempel.

For Binta Ndao og millioner som henne, vil World Humanitarian Summit forhåpentligvis vise at det internasjonale samfunnet vil arbeide bedre sammen for å overvinne både utfordringer i å hjelpe under kriser og i arbeide for å nå bærekraftsmålene. Vi må få til et bredt og solid samarbeid for å nå løftene om en bedre framtid for alle. ■

BISTANDSAKTUELT

Bistandsaktuelt er Norges ledende fagblad om bistands- og utviklingsspørsmål. Papirutgaven har et opplag på om lag 19400 eksemplarer, mens webutgaven har rundt 50 000 unike sidevisninger per måned. Utgiver er Norad. Bladet har redaktørplakat. Bistandsaktuelt er vinner av Fagpresseprisen 2013.

Vi trenger frilansere

Bistandsaktuelt har ledig 2 separate kontrakter for frilansjournalister (konsulentkontrakter).

De to frilansjournalist-kontraktene er for frilansere som skal jobbe med både papir- og nettvavis, men hovedvekten av arbeidet vil være knyttet til nett. Arbeidet vil i hovedsak bestå i å skrive og redigere artikler til Bistandsaktuelt om norsk og internasjonal bistand, samt utenriks- og utviklingspolitiske emner.

Begge kontrakter er for tre år. For kontraktene gjelder en opsjon for oppdragsgiver til å innvilge ytterligere ett års forlengelse av kontraktstiden ut over tre-årsperioden. Starttidspunkt for kontraktene er cirka 1. august 2016. De to frilanskontraktene vil, hver for seg, ha en timeramme på 1200 timer per år. For begge kontrakter gjelder en timepris per 2016 på kr. 435 per time, som vil bli justert i henhold til konsumprisindeks per 1. januar 2017.

Søkere (kontraktstilbydere) til de 2 frilansjournalist-kontraktene bør ha erfaring fra utenriksjournalistikk, politisk journalistikk eller økonomijournalistikk. For begge kontrakter gjelder: Gode engelskkunnskaper, utdanning på universitets-/høgskolenivå og interesse for internasjonale utviklingsspørsmål.

Det forutsettes deltakelse på ukentlige redaksjonsmøter, nettvakt- og deadlinearbeid i Oslo, samt mulighet til å foreta reportasjereiser i utviklingsland.

Mer informasjon, blant annet om nødvendige vedlegg til tilbudet, er lagt ut på www.doffin.no. Søk på kunn- gjøring: 142643. Søkere må registrere interesse for å få tilgang til konkurransegrunnlag og vedlegg. Kontraktsanbudet ligger utlyst under Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad). (Ved eventuelle problemer/spørsmål: [henvendelse bistandsaktuelt@norad.no](mailto:henvendelse.bistandsaktuelt@norad.no)).

Søknadsfrist (tilbudsfrist): 11. mai 2016, kl. 12.00.

I denne spalten vil fire samfunnsdebattanter ytre seg om globale spørsmål. I denne utgaven er det Elisabeth Rasmusson, visedirektør i Verdens Matvareprogram med ansvar for partnersamarbeid, ressursmobilisering og styreset.

Foto: Espen Røst

Morten Jerven

Direktøren som ble gj

Da han ble pensjonist, gikk Kirkens Nødhjelp-veteranen Thor-Arne Prøis tilbake til hva han kaller «det grunnleggende» – å vise solidaritet med helt vanlige mennesker.

Han ble ledsager for en gjeter i Palestina. **Av Hege Opseth Vandapuye**

Avære reservegjeter, det var en ny opplevelse! 68-åringen fra Manglerud i Oslo er nettopp kommet tilbake fra gjetermarkene på Vestbredden og viser oss bilder.

På bildene ser det idyllisk ut. Men det er bare på bildet.

Sauegjeteren han fulgte fryktet overgrep fra israelske soldater og bosettere. For å kunne gjøre jobben sin som gjeter, trengte den unge palestinske gutten beskyttelse. Så den norske pensjonisten fulgte ham.

Stedet er Susya sør i Hebron. Grunnen til at gjeteren trenger beskyttelse er at en del av deres beiteland går helt opp til grensen til Israel og mot en bosetting. Israelske bosettere, til tider også israelsk politi og soldater, er aggressive mot gjeterne. De jager dem. Derimot lar de gjeterne være når internasjonale observatører er med.

– Politi og soldater begrunner jagingen med «sikkerhet». Det er litt vanskelig å forstå hvordan en gjeter kan utgjøre en så stor fare...

Rikt arbeidsliv

Thor-Arne Prøis har hatt et rikt arbeidsliv. Som oftest i lederposisjoner, også internasjonalt. Nå bruker han pensjonistdagene til noe helt annet. Han er,

bokstavelig talt, på grasrota i Palestina, utsendt av Kirkens Nødhjelp.

Gjennom KNs ledsagerprogram i Palestina utplasseres mennesker fra hele verden i utvalgte byer og landsbyer på Vestbredden og i Jerusalem. Blant annet skal de observere når palestinere passerer israelske kontrollposter og beskytte folk i spesielt utsatte områder. Som det å beskytte gjeteren.

Thor-Arne Prøis beskriver en hverdag som handler om å snakke med folk, høre historier, vandre side om side med unger, gjeter og andre.

– Det er en annen type oppdrag enn hva jeg er vant til. Her dreier det seg om helt grunnleggende ting. I dagens bistandsbransje er det mye regnskap og personforvaltning. Papirkrigere kaller jeg dagens bistandsarbeidere.

Huset ble revet

De siste ukene har den røslige bistandsveteranen gått side om side med en gjeter og med barn som skal passere skremmende militære sjekkpunkter. Slik beskriver han en opplevelse som har gjort sterkt inntrykk:

Tirsdag 11. april fikk vi melding om at tre hus var i ferd med å bli jevnet med jorden av militære i landsbyen Al Walaja, like utenfor Betlehem.

Jeg dro for å dokumentere. To av husene var under oppføring. I det

Han har vært toppsjef i en internasjonal bistandsallianse i Genève. Nå bruker Thor-Arne Prøis pensjonistdagene som ledsager i Palestina. En av oppgavene var å beskytte gjeteren i bakgrunnen.

Foto: Privat

tredje bodde en familie på syv. Maher Abu Khiara med kone og fem barn. De hadde, sammen med 5 andre i landsbyen mottatt såkalte «demolition orders» søndag kveld. Deres advokat klarte i løpet av mandagen å få ut en stoppordre på ødeleggelsen av Mahers hus fra retten.

Da militæret dukket opp klokken fire om morgenen tirsdag og begynte rivningen tok de ingen hensyn til rettens skriftlige kjennelse, Huset deres ble revet med alt inni; klær, mat, skolebøker, leker, innbo og løsøre. Å møte Maher og noen av barna noen timer senere ved ruinene av et hjem var hjerteskjærende.

Han er rystet. Dette er bare en av mange grove overgrep som ledsagerne har rapportert om. Prøis visste mye om denne konflikten på forhånd, men konsekvensene av den israelske okkupasjonen er verre enn hva han trodde.

– Man spør seg jo hva denne ødeleggelseslysten bunner i, sier han, tydelig berørt, til Bistandsaktuelt.

På gata i Oslo

Etter en oppvekst på Manglerud i Oslo gjorde unge Prøis etter hvert verden til sin arbeidsplass.

Han hadde et juridikum i lomma, men i stedet for å bli advokat ble han fanget av nøden i Oslos gater. Dette le-

det til 18 år i Kirkens Bymisjon, blant annet i en rekke ulike lederjobber. Så var tiden inne for å ta engasjementet videre, utenfor landets grenser.

– Den nærkontakten jeg fikk med mange av de som slet med rus og prostitusjon var nok det som gjorde at interessen for å fortsette med hjelpearbeid var der – men i utlandet.

I tilsammen 14 år har han jobbet utenlands. Etter flere år i Kirkens Nødhjelp har han sett og opplevd det meste, som stedlig representant i Afghanistan, Pakistan, i Sudan og på Balkan.

Fem år i toppjobb

Afghanistan-oppdraget gjorde et sterkt inntrykk. Han var mye rundt og traff helt vanlige folk. Ofte ble han invitert inn. Den joviale bistandsveteranen minnes mange hjembesøk sittende på et typisk håndvevd afghansk teppe i rødt og oransje. Noen ganger på et jordgulv, langt ute på landsbygda.

Flere av de han jobbet sammen med i Afghanistan-perioden har han kontakt med den dag i dag.

Karrieren inkluderer også fem år i bistandshovedstaden Genève, som øverste leder i ACT Alliance, en paraplyorganisasjon for verdens kirkelige bistandsorganisasjoner.

Det er en bistandsgigant. KN er en

eterens beskytter

av 130 organisasjoner. Alliansen samkjører medlemsorganisasjonenes nødhjelpsarbeid og jobber for utvikling. Organisasjonene har et samlet årlig budsjett på rundt 1,5 milliarder dollar.

Eidsvåg på øret

Lite fleksibilitet, overdrevent mye kontroll og lite rom for å improvisere. Slik beskriver han dagens bistandsbransje. Det er ikke lenger tid til timelange møter på jordgulv.

Blir Prøis for frustrert setter han på en gammel plate av Bjørn Eidsvåg. Plata «Allemannsland» lyttet han til i Afghanistan da borgerkrigen brøt ut. Liggende på en feltseng på et slitent kontor snurres platen. Ordene ga Prøis «sjelemot».

*Se i nåde til oss,
se i nåde til oss,
Kyrie eleison,
miskunna deg over oss.*

*Så altfor mange ungar me forsømde,
me gjekk oss vill i jaget itte meir,
så alfor mange sørgande me glømte.
så redde for å komma dei for nær.*

– Jeg hørte mye på Eidsvåg etter portforbudet. På dagtid jobbet vi med å sette opp leirer for internt fordrevne.

Bransjen endres

Han er kritisk til hvordan mye gjøres i dag.

– Disse rapporteringsregimene har tatt bort mye av tiden og muligheten til å være i felt, sammen med mennesker. Muligheten til å bygge relasjoner er nesten blitt borte. De siste 20 årene har bistandsbransjen blitt noe helt annet. Jeg lurer på om profesjonaliseringen er et gode. Utviklingen når det gjelder håndtering og dokumentasjon tar nesten knekken på alt.

– Tenker du likevel at bistand nytter?

– Ja, jeg må nesten si ja til det. Det jeg har opplevd er å møte igjen mange av de menneskene det har vært satset på. For eksempel i Sør-Sudan; mange med bakgrunn fra Kirkens Nødhjelp fikk opplæring og sitter i dag i sentrale posisjoner. Det samme gjelder Afghanistan.

Investering i mennesker

Bistandsveteranen forteller om en afghaner han møtte. Den unge mannen hadde mistet et bein, og beveget seg med støtte fra to krykker. Han snakket engelsk. Nå søkte han jobb. Snart ble den dyktige mannen en del av programavdelingen til Kirkens Nødhjelp i Afghanistan.

Det viste seg at den nyansatte selv hadde forsøkt å få tak i en protese, men ingen kunne levere. Til slutt valgte Prøis å ta bilder av amputasjonsområ-

HVEM

Thor-Arne Prøis

■ Alder: 68

■ Tidligere direktør i den internasjonale alliansen av kristne organisasjoner ACT.

■ Nå bistandsveteran som bruker pensjonisttilværelsen som ledsager i Palestina.

det og sende det til Sophies Minde i Oslo.

«Ja», svarte de. En protese kunne lages. Men det ville koste.

Kirkens Nødhjelp og utenriksdepartementet i Norge tok regningen. Haneef Atmar, som mannen heter, forpliktet seg til gjengjeld til å jobbe for Kirkens Nødhjelp i tre år i etterkant.

For å gjøre en lang historie kort: Den talentfulle unge mannen endte senere opp som utviklingsminister, utdanningsminister og til slutt som innenriksminister i tidligere president Hamid Karzais regjering.

– Haneef forsvant senere ut etter å ha kommet i trottene på Karzai. Men historien viser at det nytter – og at fleksibilitet til å handle er viktig, sier Prøis.

«Han rommer så mye»

Han er gift, har tre barn og ett reservebarn som har blitt en naturlig del av familien. «Jeg regner meg som far til fire», sier han. Bestefar er han også blitt, til lille Ellis.

Bistandsveteranen beskriver sin kone i varme ordelag. Det inkluderer

«Man spør seg jo hva denne ødeleggeslysten bunner i.»

også hennes støtte når han vil reise på internasjonale oppdrag.

– Fruen, hun har alltid vært veldig grei sånn, gitt meg muligheter til å reise og gjøre slike ting som dette, forteller 68-åringen.

Vi spør Lisa hvordan hun vil beskrive ektemannen. Hun sier ettertenksomt: «Denne store mannen rommer så mye».

Hun har forståelse for at han også i pensjonisttilværelsen har ønsket å engasjere seg.

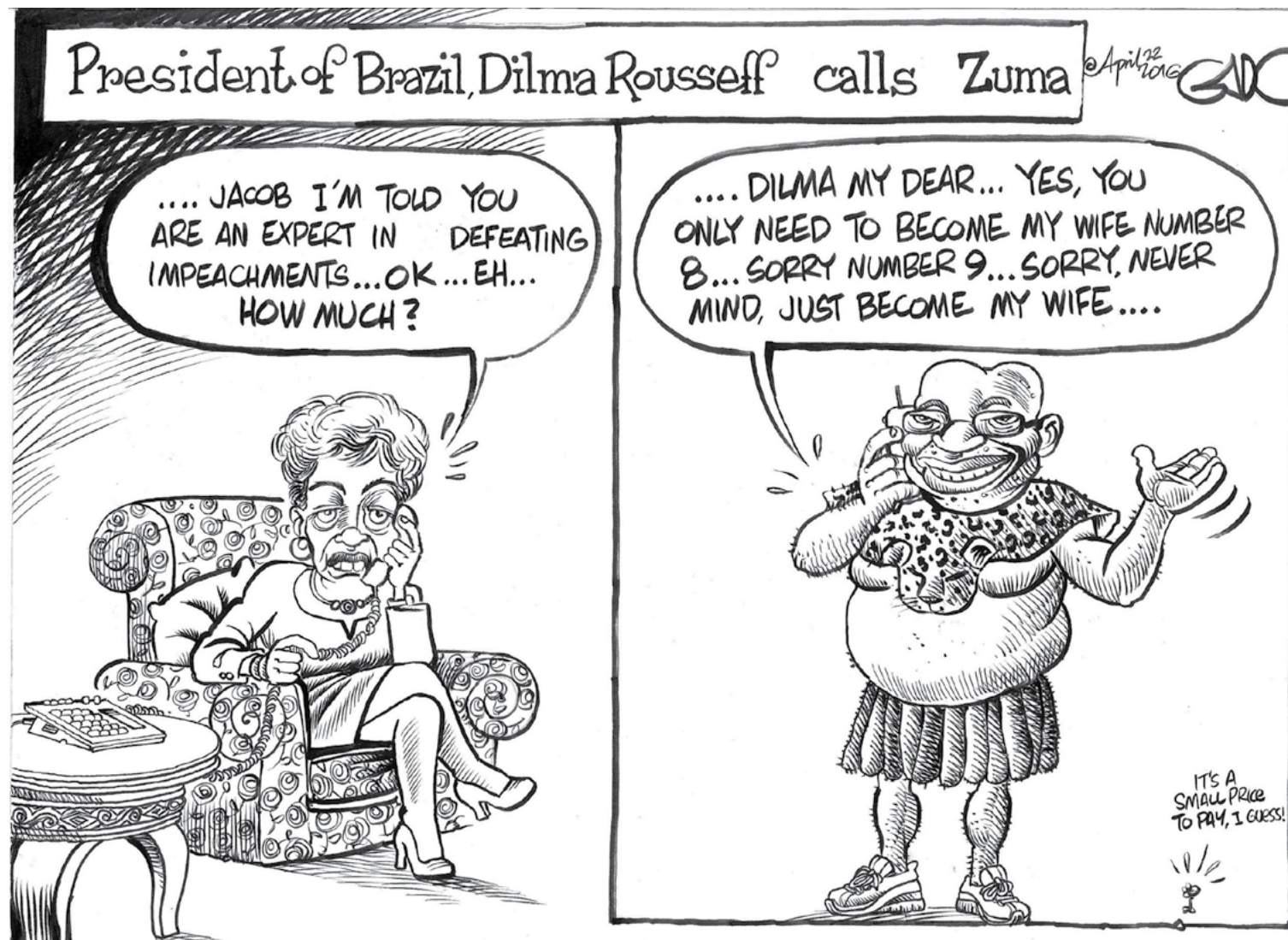
– Thor-Arne har en stor interesse for områdene han nå befinner seg i. Når han ønsket å reise dit, sier jeg selvfølgelig lykke til. I dagens digitale verden kan vi ha jevnlig kontakt med hverandre likevel, noe som er storveis, sier Lisa.

Går ut på dato

12. mai setter Thor-Arne Prøis kursen tilbake til Norge. Da har den tidligere toppsjefen fra Geneve hatt tre måneder som frivillig på Vestbredden.

Han tror ringen er sluttet med dette oppdraget. Noen utlært gjeter blir han ikke, men han liker seg sammen med mennesker – langt fra formelle møter og byråkrati.

– Men dette er nok kanskje siste oppdraget av dette slaget.... Jeg er i ferd med å gå ut på dato, sier han med et smil. ■

Gados verden

Tanzanianeren Godfrey Mwampembwa, bedre kjent som Gado, er en av Afrikas mest profilerte karikaturtegnere. Han har tidligere tegnet for den uavhengige kenyanske avisen Daily Nation.

Hva i all verden?

Foto: Wikipedia/Roberto Stuckert Filho

1 Hvem er dette?

2 8. mars 2014 forsvant flight MH370 mellom to hovedsteder i Asia. Flyet har aldri blitt funnet. Fra hvilket flyselskap kom flyet?

3 Hvilken by kom flyet fra og hvilken by var planlagt reisemål?

4 Hvilke land grenser til Colombia?

5 I hvilket land ligger Angkor Vat?

6 Hvilket land i verden innehar verdensrekorden hva gjelder kvinners representasjon i det nasjonale parlamentet?

7 Nasjonalparken Serengeti i Tanzania grenser opp mot en annen kjent nasjonalpark i et annet land. Hva heter den?

8 Og i hvilket land ligger denne nasjonalparken?

9 Fra hvilket språk stammer ordet «yoga»?

Foto: Wikipedia

10 Hvor mange ministre er det i Utenriksdepartementet?

11 Hvilken type miljølovgivning skal man være særlig obs på dersom man krysser grensen til Rwanda?

12 Hvilken norsk hjelpeorganisasjon har flest ansatte, i Norge og internasjonalt?

13 Hva heter hovedstaden i Mongolia?

14 Mange mener at dagens kinesiske president er den den mektigste lederen i Kina siden Mao. Men hva heter han?

15 Hva heter advokatfirmaet i Panama som de siste ukene har vært i medias søkelys?

16 Hvilket land i verden har for øyeblikket flest flyktninger fra andre land?

17 Og hvilket land har tatt imot flest flyktninger per innbygger?

18 Nelson Mandela, tidligere president i Sør-Afrika, var som ung mann aktiv i hvilken idrett?

19 Finnes det ville løver i Asia?

20 Den Afrikanske Unionen (AU) - hvor har den hovedsete?

Foto: Wikipedia

Ekspertnotter:

1 Brasils nasjonaldrink er Caipirinha. Hva er de tre sentrale ingrediensene?

2 I hvilket land finnes opprørsbevegelsen M23?

3 Hvor mange statssekretærer er det for øyeblikket i UD?

1: Dilma Rousseff, brasiliansk president som trues med riksrett. 2: Malaysia Airlines. 3: Flyet kom fra Kuala Lumpur og var på vei til Beijing. 4: Panama, Venezuela, Brasil, Peru og Ecuador. 5: Kambodsja. 6: Rwanda (64%). 7: Masai Mara. 8: Kenya. 9: Sanskrit. 10: Utenriksminister Børge Brende og Elisabeth Aspaker, minister for EØS og EU. 11: Forbud mot plast bæreposer. 12: Flyktninghjelpen, om lag 5000 ansatte. 13: Ulan Bator. 14: Xi Jinping. 15: Mossack Fonseca. 16: Tyrkia. 17: Libanon. 18: Boksing. 19: Ja, i India. 20: I Etiopias hovedstad Addis Abeba. Svar ekspertnotter: 1: Sukkerrørsbrennevinn, cachaca, sukker og lime. 2: DR Kongo. 3: Fem (tre under utenriksministeren og to under Europa-minister).

12750*

BLI
MED
OSS
PÅ
FACE-
BOOK*Antall følgere per
26. april 2016

Nytt om navn

Har du skiftet jobb? Send en melding og bilde til baktuelt@gmail.com.

Ane Kollen Evenmo er valgt til nestleder i Changemaker. Hun er 21 år, og har sittet i sentralstyret de to siste årene, og har erfaring fra blant annet Operasjon Dagsverk, AUF og Elevorganisasjonen.

Mina Hennem Mohseni er også valgt til nestleder i Changemaker. Hun er 24 år og har vært med i organisasjonen siden hun var med på CFC-programmet i 2011. Det siste året har hun vært leder for politisk utvalg for global helse, som også har utviklet Changemakers nye patentkampanje, som lanseres til sommeren.

Anna Karlsson er valgt til ny leder for miljø- og utviklingsorganisasjonen Spire. Hun overtar vervet i mai. Karlsson har vært engasjert i Spire siden 2013 og har arbeidet mest med landbruk og matsikkerhet. Hun vil overta etter **Mari Gjengedal**, som etter tre år slutter som Spires hittil lengstsittende leder. Med seg på laget vil Karlsson få nestlederne **Amalie Skau Jakobsen** og **Clara Doupovec**.

Linda Tånevik er nytt styremedlem i Plan International Norge. Den 43 år gamle legen fra Kristiansand er valgt inn i styret til Plan International Norge. Hun har blant annet flere års erfaring fra bistandsarbeid i Mosambik, der hun jobbet for misjonsorganisasjonen Iris.

– Det nytter!

Tuva Krogh Widskjold er valgt til ny leder i Changemaker. 25-åringen fra Ås er en av de som har lengst fartstid i organisasjonen. I 2014–15 var hun nestleder, og det siste året har hun ledet politisk utvalg for gjeld og kapitalflukt.

– Gratulerer med ny jobb. Hvordan tror du dette blir?

– Tusen takk! Changemaker går en spennende tid i møte. Jeg mener vår stemme er viktigere enn noen sinne. Det er først og fremst en ære å få lede en organisasjon med så mange kunnskapsrike mennesker som vet at en mer rettferdig verden er mulig.

– Hva er det som gjør Changemaker unik som ungdomsorganisasjon?

– I dag preges politikk og media av kortsiktige løsninger og plasterpolitikk. Vi peker på de urettferdige strukturene som er årsaken til situasjonen verden befinner seg i. Disse strukturene er skapt av mennesker og det er derfor vi mennesker som kan gjøre noe med det. Alt annet er naivt å tro. Changemaker forklarer politikk på en måte som både politikere og mannen i gata forstår.

– Er det vanskeligere å rekruttere nå enn tidligere?

– Nei. Samtidig er det en utfordring å nå nye grupper. Troen på at endring er mulig er en forutsetning for å ha lyst til å engasjere seg. Det er derfor et viktig for meg er å vise at det nytter.

– Hvilken kampsak vil være den viktigste for dere i ditt første år som leder?

– I sommer lanserer Changemaker en kampanje der vi setter fokus på fattiges tilgang på medisiner. Dagens patentsystem og medisindustri fører til en situasjon hvor lite ressurser investeres i neglisjerte sykdommer og mange livsviktige medisiner er for dyre for de som trenger dem.

Aslak Gimse Solumsmoen begynner som Research Officer ved UNHCRs hovedkontor i Geneve. Han skal blant annet jobbe med hvordan FNs høykommissær for flyktnings (UNHCR) beskyttelsesmandat best kan operasjonaliseres og ivaretas i konkrete operative prosjekter. Gimse Solumsmoen har arbeidet hos UNHCR siden

2008 og har blant annet ledet organisasjonens feltkontorer i Kharkov, Ukraina og Aleppo, Syria.

Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpfond (SAIH) har valgt et nytt arbeidsutvalg som består av **Inga Marie Nymo Riseth** (leder), **Beate Øgård** (politisk nestleder) og **Thea Willoch Njåstad** (organisatorisk nestleder).

Abonnere på Bistandsaktuelt?

adr-ba@norad.no

BISTANDSAKTUELT

Fagblad om utviklingssamarbeid.

Redaksjonen arbeider i henhold til pressens Vær Varsom-plakat og Lov om redaksjonell frihet i media. Det er bladets redaktør som har ansvaret for innholdet i bladet.

Ansvarlig redaktør:

Gunnar Zachrisen
gz@norad.no

Debattansvarlig:

Tor Aksel Bolle
toab@norad.no

Nettavisredaktør:

Jan Speed
jasp@norad.no

Bildeansvarlig:

Espen Røst

Journalister:

Tor Aksel Bolle
toab@norad.no

Hege Opseth

opsethmedia@gmail.com

Asle Olav Rønning

asle.o.ronning@gmail.com

Espen Røst

espenrost@gmail.com

Anne Håskoll-Haugen

annehhaugen@hotmail.com

Administrasjon:

Christine M. Harg

Ba-Musa Ceesay

Internett:

www.bistandsaktuelt.no

Postadresse:

Boks 8034 Dep

0030 Oslo

Kontoradresse:

Ruseløkkveien 26 (6.etg.)

Telefoner:

23 98 00 00 (sentralbord)

23 98 02 37 (redaksjon)

23 98 02 39 (annonser)

E-post redaksjon:

gz@norad.no

E-post annonser:

toab@norad.no

Design og produksjon:

Medier og Ledelse AS

Trykk:

Amedia Trykk AS

Abonnement:

Bistandsaktuelt, Norad

Boks 8034 Dep,

0030 Oslo

Telefon: 23 98 02 35

E-post: adr-ba@norad.no

Abonnementet er gratis.

Utgiver:

Norad

ISSN 1501-0201

Redaksjonen avsluttet:

Tirsdag 26. april 2016

Opplag denne utgaven:

19 400 eksemplarer.

Fagpressen

Bistandsaktuelt er medlem av **Fagpressen**.

Neste Bistandsaktuelt:

Utkommer cirka

Freitag 10. juni 2016

BISTANDSAKTUELT

Gartneren Yanga Makonza (til v.) veileder studentene Wendy Ndude (22) og Zandiswa Mzimane (21) (til h.) under et forskningsprosjekt i VOC Company Gardens i Cape Town. Foto: Wayne Conradie/ Picturing Africa

FN anslår:

800 millioner «bybønder»

Her er framtidens måte å fø befolkningen i verdens byer: Mat dyrket i gamle sko, brukte colabokser og utslitte bildekk.

Av Jan Speed og Wayne Conradie.

Vi er i en av Sør-Afrikas største byer. På taket til et kontorbygg i den mest kriminelt belastede delen av Durban sentrum. Her dyrkes det urter, mais, søtpoteter, tomater, løk og chili.

– Vi viser folk at du kan bruke alt mulig søppel som utgangspunkt for å dyrke mat i byområdene – enten det er på taket av et kontorbygg eller rundt et bølgeblikkskur i en uformell bebyggelse, sier Sylvia Burger.

Hun er drivkraften bak det kommunale prosjektet, som de håper vil bli kopiert av folk rundt om i byens fattigstrøk.

Maten de produserer på taket av dette kontorbygget går til lokale aldershjem. I tillegg er det en målsetting å gi positive bidrag til den økologiske balansen.

– Vi resirkulerer vann. Plantene tiltrekker seg sommerfugler, bier og fugler. Bylufta blir bedre. Vegetasjonen bidrar også til å holde bygget nedkjølt om sommeren, sier Burger.

Kvinnen med det kjøttfulle navnet er del av en raskt voksende bevegelse av «bybønder». Håpet er at byfolk selv skal produsere mat. På den måten skal man både bedre folks ernæring og gjøre byene mer uavhengige av produksjonen på landsbygda.

800 millioner «bybønder»

800 millioner bybeboere i verden er allerede i gang med å produsere mat til seg selv eller andre, anslår FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO).

Med riktig bruk av vann og jord kan urbane hager produsere 15 gan-

ger mer per kvadratmeter enn hva som er vanlig på landsbygda, ifølge FN-organisasjonen. På én kvadratmeter skal det være mulig å dyrke fram 20 kilo mat i året.

At dette er mulig viser også erfaringene til pionérene i sentrum av Durban.

– Man kan produsere mye, og du trenger heller ikke så mye jord, fastslår Sylvia Burger.

Forlatt forlegning

Vi møter også mataktivister som har tatt seg inn på en forlatt militærforlegning i fjellskråningen Signal Hill i en annen storby, Cape Town.

– Vi utforsker mulighetene av å dyrke mat i et urbant miljø, sier Unathi Dyantyi. Hun er en av seks medlemmer av gården «Tyisa Nabanye».

Navnet betyr «Brødfø de andre». Det er et samarbeid mellom aktivister for matsikkerhet, naboer i strøket og fattige som har slått seg ned i fjellskråningen. Men de har ingen formell tillatelse til å være der, og kan bli fjernet av politiet når som helst.

Cape Town har flere byfarmor.

Noen er offisielt godkjente, andre er uformelle. Mange av de formelle produserer for et kjøpesterk marked og ikke for å redusere mat-usikkerheten til de fattige. Men prosjektene gir sysselsetting til fattige og utnytter kunnskapen til folk som har flyttet fra landsbygda til byen.

Store behov for mat

Innen 2050 vil to av tre mennesker i verden bo i byer, viser forskning. Anslagene går ut på at to milliarder mennesker da vil bo i slumområder og ulike typer bebyggelse som ikke er godkjent av lokale myndigheter.

Dette gir helt spesielle utfordringer for ernæring og matsikkerhet. Etter hvert som byer vokser, vil matbehovene øke dramatisk. Folk i byer er også spesielt sårbare når matpriser øker eller leveranser fra landsbygda svikter, mener FAO.

Organisasjonen anbefaler nå myndighetene i medlemslandene å fjerne hindringer og oppmuntre til landbruk og matdyrking i byområder. Mer urbant jordbruk er et viktig supplement for å fø verdens storbyer. ■

Prosjektansvarlig Sylvia Burger viser fram den kommunale farmen, på et hustak i Durban. Foto: Jan Speed